

ข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา

ข้อตกลงเรื่องสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาเป็นประเด็นที่สหรัฐฯ นำมาร่วมเจรจากับประเทศคู่ความตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคี เพื่อต้องการยกระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้เทียบเท่ากับมาตรฐานของตน โดยบทบัญญัติในข้อตกลงได้กำหนดมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่ามาตรฐานขั้นต่ำของความตกลงทริบส์ภายใต้องค์การการค้าโลก ข้อตกลงเรื่องสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่สหรัฐฯ เจริญจากประเทศคู่ภาคีส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับเรื่องลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้าและสิทธิบัตรเป็นหลัก ดังนั้น ในการศึกษาผลกระทบจากการเจรจาการค้าเสรีไทย-สหรัฐฯ เรื่องสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา จึงได้เน้นไปที่ทรัพย์สินทางปัญญาทั้งสามประเภทดังกล่าว โดยได้ศึกษาจากความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ เนื่องจากเป็นความตกลงที่คาดว่าสหรัฐฯ จะนำมาเป็นแนวทางในการเจรจาการค้าเสรีแบบทวิภาคีกับประเทศไทย

เนื่องจากเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาเป็นเรื่องที่มีความซับซ้อน คณะผู้วิจัยจึงได้นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาไว้ในส่วนแรกของบทนี้ เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการทำความเข้าใจเนื้อหาในส่วนต่อไป ส่วนที่สองเป็นเรื่องการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้องค์การการค้าโลกหรือความตกลงทริบส์ ส่วนที่สามนำเสนอการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญของประเทศไทยในฐานะที่ไทยเป็นภาคีขององค์การการค้าโลก และความตกลงระหว่างประเทศอื่น ส่วนที่สี่จะนำเสนอการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาจากข้อตกลงที่สหรัฐฯ ทำกับประเทศคู่ภาคีความตกลงการค้าเสรีที่ผ่านมา โดยเฉพาะความตกลงการค้าเสรีระหว่างสหรัฐฯ กับสิงคโปร์ พร้อมทั้งนำเสนอให้เห็นว่า บทบัญญัติในความตกลงการค้าเสรีมีความแตกต่างไปจากความตกลงทริบส์อย่างไร ส่วนที่ห้า นำเสนอผลกระทบของข้อตกลงเรื่องสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาต่อประเทศไทย และเสนอแนะแนวทางในการเจรจาการค้าเสรีไทย-สหรัฐฯ เรื่องดังกล่าวไว้ในส่วนสุดท้าย

5.1 แนวคิดในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property) หมายถึง การสร้างสรรค์ทางปัญญาของมนุษย์ซึ่งแสดงออกในรูปแบบใดก็ตาม ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่จับต้องไม่ได้ เช่น ความคิด แนวความคิด กรรมวิธีหรือทฤษฎี หรืออาจเป็นสิ่งที่จับต้องได้ เช่น การประดิษฐ์ สินค้า หรือสื่อรูปแบบอื่นที่จับต้องได้ นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงความรู้ การค้นพบ หรือการสร้างสรรค์อีกด้วย ส่วนความหมายในแง่ของกฎหมาย ทรัพย์สินทางปัญญา หมายถึง สิทธิตามกฎหมายที่ได้มีการกำหนดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับผลผลิตจากปัญญาของมนุษย์ เช่น สิทธิของนักประพันธ์ที่จะหยุดการที่บุคคลใดนำงานออกพิมพ์จำหน่ายโดยมิได้รับอนุญาต สิทธิของบริษัทแผ่นเสียงที่จะห้ามการที่บุคคลใดผลิตสิ่งบันทึกเสียงปลอม และสิทธิของผู้ประดิษฐ์เสาอากาศโทรทัศน์แบบใหม่ซึ่งได้รับสิทธิบัตรตามกฎหมายในการ

ดำเนินคดีกับบุคคลใดที่ผลิตเลียนแบบเสาอากาศนั้นและได้นำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวซึ่งผลิตขึ้นนั้นออกจำหน่ายแก่ประชาชน เป็นต้น¹

สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual Property Rights) เป็นสิทธิในการหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจจากทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งอาจประกอบด้วยการโอนสิทธิหรืออนุญาตให้ใช้สิทธิ ตลอดจนสิทธิต่างๆ เพื่อการใช้ประโยชน์แก่ตนเอง ดังเช่นการผลิต การทำซ้ำหรือดัดแปลง การนำงานออกเผยแพร่ต่อสาธารณชน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับบทบัญญัติของกฎหมายอันเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภทได้กำหนดหลักเกณฑ์และขอบเขตแห่งสิทธิไว้เพื่อรองรับ ซึ่งโดยทั่วไปแล้วกฎหมายจะกำหนดให้เป็นสิทธิแต่ผู้เดียว (exclusive right) ของเจ้าของทรัพย์สินทางปัญญาเท่านั้น² การที่บุคคลสามารถใช้ทรัพย์สินทางปัญญาของตนในการหาประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้นั้น ทำให้ต้องมีการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละแขนง เพื่อป้องกันบุคคลอื่นมาใช้ประโยชน์จากทรัพย์สินทางปัญญาที่เจ้าของได้สร้างสรรค์หรือคิดค้นขึ้นมา

กระบวนการทางกฎหมายในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาครอบคลุมทั้งกระบวนการทางแพ่งและกระบวนการทางอาญา นอกจากนี้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาในบางประเทศอาจบัญญัติให้มีมาตรการทางปกครองเพื่อป้องกันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาด้วย ในกระบวนการทางแพ่ง ผู้ทรงสิทธิ (Right holder) สามารถเรียกร้องให้มีการชดเชยค่าเสียหายหรือให้ผู้ละเมิดกระทำการ หรือละเว้นการกระทำต่างๆ อาทิ ให้หยุดจำหน่ายสินค้าที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาได้ หรือผู้ทรงสิทธิอาจใช้กระบวนการทางอาญาในการเรียกร้องให้ลงโทษเช่น จำคุกหรือปรับผู้ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาได้ ในส่วนของมาตรการทางปกครอง ผู้ทรงสิทธิอาจเรียกร้องให้มีการเพิกถอนการจดทะเบียนสิทธิบัตรหรือเครื่องหมายการค้าของผู้ละเมิด

5.2 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้องค์การการค้าโลก

ประเด็นเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาถูกนำมาเกี่ยวข้องกับประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศมากขึ้น ทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะเทคโนโลยีต่างๆ กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานทางอุตสาหกรรม อันนำไปสู่การค้าและการลงทุนระหว่างประเทศ ความสำคัญระหว่างทรัพย์สินทางปัญญากับการค้าระหว่างประเทศจึงมีความสำคัญมากขึ้น ประเทศพัฒนาแล้วซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดเทคโนโลยีและทรัพย์สินทางปัญญาจำนวนมากต้องการให้มีมาตรการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ระหว่างประเทศ เพื่อปราบปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศอย่างจริงจัง จึงได้ร่วมกันผลักดันให้มีการนำเอาประเด็นทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจเข้าสู่การเจรจาการค้าระหว่างประเทศ

ความสำเร็จของการก่อตั้งองค์การการค้าโลก (World Trade Organization) เป็นพัฒนาการที่สำคัญของกฎเกณฑ์ระหว่างประเทศในการให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา การเจรจาเขตต์

¹ ไซยยศ เหมะรัชตะ, 2545: 2

² อ่างแล้ว ไซยยศ, หน้า 2

(GATT) รอบอุรุกวัยได้มีการนำหัวข้อเรื่องการค้าที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญาเข้าพิจารณาร่วมกับหัวข้ออื่นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะลดการบิดเบือนและอุปสรรคที่มีต่อการค้าระหว่างประเทศและคำนึงถึงความจำเป็นที่จะส่งเสริมให้มีการคุ้มครองสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอย่างมีประสิทธิภาพและเพียงพอ และเพื่อให้มั่นใจว่ามาตรการและขั้นตอนการบังคับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาจะไม่เป็นอุปสรรคทางการค้า³ การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในองค์การการค้าโลกรู้จักกันดีในชื่อความตกลงทริปส์ (TRIPS) หรือความตกลงว่าด้วยสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาที่เกี่ยวกับการค้า (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights)

ความตกลงทริปส์ได้วางหลักเกณฑ์มาตรฐานของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาและวางบรรทัดฐานเกี่ยวกับเรื่องขอบเขตของสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาแต่ละประเภท (ดู TRIPS Agreement ในเอกสารแนบประกอบ) การบังคับใช้กฎหมาย รวมทั้งการระงับข้อพิพาทระหว่างประเทศภาคีสมาชิกไว้ด้วย ความตกลงดังกล่าวได้รวมเอากฎเกณฑ์ระหว่างประเทศต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาไว้ในความตกลงฉบับเดียวกัน กล่าวคือ ความตกลงทริปส์จะผูกพันประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกให้ต้องยึดถือตามความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญ ซึ่งได้แก่ อนุสัญญากรุงปารีส⁴ ปี ค.ศ.1967 (Paris Convention) อนุสัญญากรุงเบิร์น⁵ ปี ค.ศ.1971 (Berne Convention) อนุสัญญากรุงโรม⁶ (Rome Convention) และอนุสัญญาการออกแบบวงจรรวมภายใต้อนุสัญญาว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาเกี่ยวกับวงจรรวม (Treaty on Intellectual Property in Respect of Integrated Circuits)

นอกจากนี้ ความตกลงทริปส์ยังกำหนดกฎเกณฑ์ใหม่ๆ เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นมาด้วย ซึ่งแตกต่างกับความตกลงระหว่างประเทศอื่นๆ ในอดีต เช่น อนุสัญญากรุงปารีส และอนุสัญญากรุงเบิร์น กล่าวคือ ความตกลงทริปส์มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา (Enforcement of Intellectual Property Rights) ส่วนอนุสัญญากรุงปารีสและอนุสัญญากรุงเบิร์นมิได้กำหนดบทบัญญัติในเรื่องดังกล่าวแต่อย่างใด⁷ จะเห็นว่าความตกลงทริปส์มีลักษณะที่ก้าวหน้ากว่าความตกลงอื่นที่เกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา

³ TRIPS Agreement, Preamble

⁴ อนุสัญญาปารีสเป็นความตกลงระหว่างประเทศซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรม (Paris Convention for the Protection of Industrial Property)

⁵ อนุสัญญาเบิร์นเป็นความตกลงระหว่างประเทศซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม (Berne Convention for Protection of Literary and Artistic Works)

⁶ อนุสัญญาโรมเป็นความตกลงระหว่างประเทศซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อคุ้มครองนักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียง และองค์กรแพร่เสียงแพร่ภาพ (Rome Convention for the Protection of Performers, Producers of Phonograms and Broadcasting Organizations)

⁷ TRIPS Agreement, Part III

ความตกลงทริปส์ได้กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานขั้นต่ำของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา โดยระบุมาตรการเกี่ยวกับขอบเขตและการใช้สิทธิในทรัพย์สินทางปัญญา ครอบคลุมประเภทของทรัพย์สินทางปัญญาดังต่อไปนี้

- ลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง (Copyright and Related Rights)
- เครื่องหมายการค้า (Trademarks)
- สิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Geographical Indications)
- การออกแบบอุตสาหกรรม (Industrial Designs)
- สิทธิบัตร (Patents)
- การออกแบบผังภูมิ (ภูมิสภาพ) ของวงจรรวม (Layout-Designs (Topographies) of Integrated Circuits)
- การคุ้มครองข้อสนเทศที่ไม่เปิดเผย (Protection of Undisclosed Information)
- การปฏิบัติที่ต่อต้านการแข่งขันทางการค้า (Control of Anti-Competitive Practices in Contractual Licenses)

ความตกลงทริปส์ได้กำหนดหลักเกณฑ์และมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศสมาชิก กล่าวคือ ประเทศสมาชิกใดจะให้การคุ้มครองต่ำกว่าระดับที่บัญญัติไว้ในความตกลงทริปส์ไม่ได้ แต่อาจคุ้มครองในระดับที่สูงกว่าได้ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่า การคุ้มครองในระดับที่สูงกว่านั้นจะต้องไม่ขัดแย้งกับหลักการและบทบัญญัติของความตกลงทริปส์⁸

ประเทศสมาชิกมีพันธกรณีต้องอนุวัติกฎหมายภายในประเทศตามบทบัญญัติของความตกลงภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งความตกลงทริปส์ได้กำหนดเงื่อนไขเวลาที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นกับสถานะของประเทศสมาชิกเป็นสำคัญกล่าวคือ ภาคีสมาชิกที่เป็นประเทศพัฒนาแล้วจะต้องมีการอนุวัติกฎหมายตามบทบัญญัติให้แล้วเสร็จภายในเวลา 1 ปี ส่วนประเทศกำลังพัฒนาจะต้องอนุวัติภายในเวลา 5 ปี แต่มีข้อยกเว้นว่าประเทศกำลังพัฒนาจะต้องนำหลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ (National Treatment) และหลักการปฏิบัติเยี่ยงชาติที่ได้รับการอนุเคราะห์ยิ่ง (Most-Favoured-Nation) ไปปฏิบัติภายในเวลา 1 ปี นับจากวันที่ความตกลงจัดตั้งองค์การการค้าโลกมีผลบังคับใช้⁹ ส่วนประเทศที่พัฒนาน้อยที่สุด (Least-Developed Country) จะต้องปฏิบัติตามพันธกรณีของความตกลงทริปส์ภายในเวลา 10 ปี นับจากวันที่ความตกลงจัดตั้งองค์การการค้าโลกมีผลบังคับใช้¹⁰ ประเทศไทยเป็นหนึ่งในประเทศสมาชิกขององค์การการค้าโลกและได้เข้าร่วมเป็นภาคีความตกลงทริปส์ในปี.ศ.2538 มีพันธกรณีที่จะต้องอนุวัติกฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามบทบัญญัติของความตกลงทริปส์ ดังที่จะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

⁸ TRIPS Agreement, Art 1.1

⁹ TRIPS Agreement, Art 65

¹⁰ TRIPS Agreement, Art 66

5.3 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย

ในส่วนนี้จะนำเสนอการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทย ซึ่งจะกล่าวถึงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี โดยเน้นที่การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาภายใต้องค์การการค้าโลกหรือความตกลงทริปส์ และจะกล่าวถึงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญของไทย 3 ประเภทได้แก่ ลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้าและสิทธิบัตร

5.3.1 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยภายใต้ความตกลงระหว่างประเทศ

ประเทศไทยเข้าร่วมเป็นภาคีสมาชิกความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาครั้งแรกในปี พ.ศ. 2474 (ค.ศ.1931) โดยเข้าเป็นภาคีในอนุสัญญากรุงเบิร์นเพื่อคุ้มครองงานวรรณกรรมและศิลปกรรม เพื่ออนุรักษ์การตามพันธกรณีของอนุสัญญาดังกล่าว ประเทศไทยจึงตราพระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 ขึ้น และมีการขยายผลผูกพันโดยสมบูรณ์ทั้งบทบัญญัติด้านสารบัญญัติและด้านบริหารเมื่อปี พ.ศ.2538¹¹ นอกเหนือจากอนุสัญญากรุงเบิร์นประเทศไทยเข้าเป็นภาคีองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO) ในปี พ.ศ.2532¹² และความตกลงทริปส์ขององค์การการค้าโลกในปี พ.ศ. 2538 ประเทศไทยได้มีการตรากฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สอดคล้องกับพันธกรณีตามความตกลงระหว่างประเทศที่ไทยเป็นภาคี และได้ขยายการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในทุกประเภทตามความตกลงทริปส์

แม้ว่า ประเทศไทยจะเข้าเป็นภาคีสมาชิกองค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก อนุสัญญากรุงเบิร์น และมีพันธกรณีตามความตกลงทริปส์ในฐานะที่ไทยเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก อย่างไรก็ตาม ยังมีความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาอีกหลายฉบับที่ไทยยังไม่ได้เข้าเป็นภาคีสมาชิก เช่น ความตกลงมาดริดเกี่ยวกับการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า (Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks) อนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (Patent Cooperation Treaty : PCT) อนุสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Copyright Treaty) อนุสัญญาเกี่ยวกับการแสดงและสิ่งบันทึกเสียงขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (WIPO Performances and Phonograms Treaty) เป็นต้น

¹¹ ธีชัย สุภผลศิริ, 2544: 10

¹² *องค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก (World Intellectual Property Rights)* เป็นองค์กรหนึ่งขององค์การสหประชาชาติที่ดูแลให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาระหว่างประเทศ โดยการดำเนินงานขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกนั้นกระทำโดยอาศัยกฎเกณฑ์และบรรทัดฐานที่กำหนดขึ้นโดยความตกลงระหว่างประเทศต่างๆ เช่น การคุ้มครองทรัพย์สินทางอุตสาหกรรมจะอยู่ภายใต้หลักการของอนุสัญญากรุงปารีส ลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียงอยู่ภายใต้อนุสัญญากรุงเบิร์นและอนุสัญญากรุงโรม เป็นต้น

การที่ประเทศไทยเป็นภาคีสมาชิกขององค์การการค้าโลก จึงมีพันธกรณีที่จะต้องอนุรักษ์กฎหมายเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามบทบัญญัติของความตกลงทริปส์ ซึ่งกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาของไทยที่มีการแก้ไขและตราขึ้นใหม่ให้เป็นไปตามหลักการของความตกลงทริปส์ มีดังต่อไปนี้

1. พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537
2. พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2543
3. พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542
4. พระราชบัญญัติคุ้มครองพันธุ์พืช พ.ศ.2542
5. พระราชบัญญัติคุ้มครองแบบผังภูมิของวงจรรวม พ.ศ.2543
6. พระราชบัญญัติสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ พ.ศ.2546
7. พระราชบัญญัติความลับทางการค้า พ.ศ.2546

5.3.2 กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญของไทย

ส่วนนี้จะนำเสนอการคุ้มครองลิขสิทธิ์ เครื่องหมายการค้า และสิทธิบัตรตามกฎหมายของประเทศไทยในปัจจุบัน ซึ่งเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สหรัฐฯ ให้ความสนใจในการเจรจาความตกลงการค้าเสรี

ลิขสิทธิ์

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ของประเทศไทยอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 เป็นการอนุรักษ์กฎหมายตามพันธกรณีของอนุสัญญากรุงเบิร์นและความตกลงทริปส์ ซึ่งวางหลักพื้นฐานว่างานลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ของประเทศซึ่งเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองลิขสิทธิ์หรืองานอันมีลิขสิทธิ์ของงานอันมีลิขสิทธิ์ขององค์การระหว่างประเทศซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีจะได้รับการคุ้มครองภายใต้พระราชบัญญัตินี้¹³ ซึ่งหมายความว่ากฎหมายไทยให้การคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ของผู้สร้างสรรค์ต่างชาติเช่นเดียวกับงานของผู้สร้างสรรค์ในชาติ

งานอันมีลิขสิทธิ์ตาม พ.ร.บ.ลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537 รวมถึงงานสร้างสรรค์ในรูปแบบวรรณกรรม นาฏกรรม ศิลปกรรม ดนตรีกรรม โสตทัศนวัสดุ ภาพยนตร์ สิ่งบันทึกเสียง งานแพร่เสียงแพร่ภาพ หรืองานอื่นใดในแผนกวรรณคดี วิทยาศาสตร์หรือแผนกศิลปะ ไม่ว่าจะแสดงออกโดยวิธีหรือรูปแบบใด¹⁴ งานอันมีลิขสิทธิ์ที่ได้รับการยอมรับตามกฎหมายลิขสิทธิ์จะต้องมีองค์ประกอบคือ เป็นการแสดงออกซึ่งความคิด เป็นงานที่กฎหมายรับรอง เป็นงานที่สร้างสรรค์ด้วยตัวเองและไม่ใช่งานที่ขัดต่อกฎหมาย ซึ่งการได้มาซึ่งลิขสิทธิ์นั้นมี 2 วิธีคือ ความเป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และการโอนลิขสิทธิ์

¹³ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537, มาตรา 61

¹⁴ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537, มาตรา 6 วรรค 1

เจ้าของลิขสิทธิ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการทำซ้ำ ดัดแปลง เผยแพร่ต่อสาธารณชนและให้เช่าต้นฉบับหรือสำเนาโปรแกรมคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ งานภาพยนตร์และสิ่งบันทึกเสียง และผู้ทรงสิทธิมีสิทธิในการห้ามผู้อื่นจากการใช้งานและสามารถเรียกค่าสินไหมทดแทนหรือเรียกร้องให้มีการเยียวยาในกรณีที่มีผู้ละเมิดลิขสิทธิ์ของตน เจ้าของลิขสิทธิ์อาจโอนสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของตนไปให้บุคคลอื่นโดยการโอน ซึ่งสามารถโอนลิขสิทธิ์โดยทางนิติกรรมหรือโดยทางมรดกและสามารถโอนลิขสิทธิ์ทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้

อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตามกฎหมายของไทยนั้นระบุให้มีระยะเวลาคุ้มครองตามอนุสัญญากรุงเบิร์น¹⁵ โดยคุ้มครองตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์และมีต่อไปอีก 50 ปีหลังจากผู้สร้างสรรค์ถึงแก่ความตาย ในบางกรณีอาจนับอายุแห่งการคุ้มครองจากวันที่มีการสร้างสรรค์หรือมีการโฆษณาครั้งแรก¹⁶ เมื่ออายุแห่งการคุ้มครองสิ้นสุดงานอันมีลิขสิทธิ์นั้นจะกลายเป็นสาธารณสมบัติและจะไม่ได้รับการคุ้มครองลิขสิทธิ์อีก สาธารณชนสามารถใช้งานนั้นได้โดยชอบและโดยปราศจากความยินยอม¹⁷

เครื่องหมายการค้า

ประเทศไทยมีการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าตามพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2543 การที่ไทยเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลกที่มีการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าตามความตกลงทริปส์นั้น โดยผลของมาตรา 2 วรรค 1 ของความตกลงทริปส์¹⁸ ทำให้ประเทศไทยต้องยอมรับบทบัญญัติตามอนุสัญญากรุงปารีส (ค.ศ.1967) แม้ว่าประเทศไทยยังไม่ได้เป็นภาคีของอนุสัญญากรุงปารีสก็ตาม

พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้าได้ระบุนิยามคำว่า “เครื่องหมาย” เอาไว้ว่าหมายถึง ภาพถ่าย ภาพวาด ภาพประดิษฐ์ ตรา ชื่อ คำ ข้อความ ตัวหนังสือ ตัวเลข ลายมือชื่อ กลุ่มของสิรูปรางหรือรูปทรงของวัตถุ หรือสิ่งเหล่านี้ได้อย่างหนึ่งหรือหลายอย่างรวมกัน¹⁹ จากนิยามมีข้อสังเกตว่าเครื่องหมายที่จะได้รับความคุ้มครองนั้นจะต้องมองเห็นได้ด้วยตา ซึ่งสอดคล้องกับความตกลงทริปส์ที่ระบุให้ประเทศภาคีสมาชิกอาจกำหนดเงื่อนไขในการจดทะเบียนว่า สัญลักษณ์นั้นจะต้องเป็นสิ่งที่สัมผัสได้ด้วยจักขุประสาท (Visually perceptible)²⁰

¹⁵ Berne Convention, Art 7.1

¹⁶ ยกเว้นงานศิลปะประยุกต์ที่มีอายุการคุ้มครอง 25 ปีนับจากวันที่มีการสร้างสรรค์หรือมีการโฆษณาครั้งแรก

¹⁷ พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ.2537, มาตรา 26

¹⁸ "In Respect of Part II, III and IV of this Agreement, Members shall comply with Articles 1 through 12, and Article 19, of the Paris Convention (1967)."

¹⁹ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2543, มาตรา 4 วรรค 1

²⁰ TRIPS Agreement, Art 15.1

กฎหมายไทยให้ความคุ้มครองเครื่องหมายการค้า 4 ประเภทได้แก่ เครื่องหมายการค้า เครื่องหมายบริการ²¹ เครื่องหมายรับรอง²² และเครื่องหมายร่วม²³ การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าเกิดขึ้นจากการจดทะเบียน ซึ่งเจ้าของเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในอันที่จะใช้เครื่องหมายการค้านั้นสำหรับสินค้าที่ได้จดทะเบียนไว้²⁴

เจ้าของเครื่องหมายการค้ามีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการดำเนินคดีทั้งทางแพ่งและทางอาญากับผู้กระทำการละเมิดเครื่องหมายการค้าที่ได้จดทะเบียนไว้ โดยอาจร้องขอให้มีการเยียวยาจากกระบวนการทางแพ่งความเสียหายจากการละเมิด เช่น ให้ใช้ค่าเสียหาย ให้รับสินค้าที่ติดเครื่องหมายการค้าที่ละเมิดออกไปจากตลาด หรือให้เอาเครื่องหมายการค้าออกจากตัวสินค้า เป็นต้น นอกเหนือจากการคุ้มครองทางแพ่งแล้ว ในกระบวนการทางอาญายังบัญญัติให้มีการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนโดยกำหนดโทษบุคคลที่ปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนไว้ในพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้าด้วย²⁵

อายุแห่งการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าตามกฎหมายไทยให้การคุ้มครอง 10 ปีนับจากวันที่จดทะเบียน โดยถือเอาวันที่ยื่นคำขอเป็นวันจดทะเบียน และสามารถต่ออายุได้ครั้งละ 10 ปี การต่ออายุเครื่องหมายการค้าจะต้องยื่นต่อนายทะเบียนภายใน 90 วันก่อนวันสิ้นอายุ ในกรณีที่เจ้าของเครื่องหมายการค้ามิได้ยื่นคำขอต่ออายุภายในเวลาที่กำหนด ให้ถือว่าเครื่องหมายการค้านั้นถูกเพิกถอน²⁶ ซึ่งบทบัญญัติเรื่องอายุของการคุ้มครองเครื่องหมายการค้านี้สอดคล้องกับความตกลงทริปส์ที่ระบุว่า การจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าครั้งแรกและการต่ออายุแต่ละครั้งจะมีอายุไม่น้อยกว่า 7 ปี และเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนนั้นสามารถต่ออายุได้ตลอดไป²⁷

สิทธิบัตร

กฎหมายสิทธิบัตรที่บังคับใช้ในประเทศไทยประกอบด้วยพระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 และพระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 ปัจจุบัน พระราชบัญญัติสิทธิบัตรได้มีการแก้ไขและเพิ่มเติมบทบัญญัติหลายประการให้สอดคล้องกับความตกลงทริปส์ตามพันธกรณีของไทยเป็นสมาชิกขององค์การการค้าโลก บทบัญญัติที่มีการแก้ไข

²¹ เครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายบริการ คือ เครื่องหมายที่ใช้เพื่อบ่งชี้ว่าเป็นเครื่องหมายที่เกี่ยวข้องกับสินค้าหรือบริการเพื่อแสดงว่า สินค้าหรือบริการที่ใช้เครื่องหมายการค้านั้นแตกต่างจากสินค้าหรือบริการที่ใช้เครื่องหมายการค้าของบุคคลอื่น

²² เครื่องหมายรับรอง คือ เครื่องหมายที่ใช้ในการรับรองสินค้าหรือบริการของบุคคลอื่น เพื่อเป็นการรับรองเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด ส่วนประกอบ วิธีการผลิต คุณภาพหรือคุณลักษณะอื่นใดของสินค้านั้น หรือเพื่อรับรองเกี่ยวกับสภาพ คุณภาพ ชนิดหรือคุณลักษณะอื่นใดของบริการนั้น

²³ เครื่องหมายร่วม คือ เครื่องหมายการค้าหรือเครื่องหมายบริการที่ใช้โดยบริษัทหรือวิสาหกิจในกลุ่มเดียวกัน หรือโดยสมาชิกของสมาคม สหกรณ์ สหภาพ สมาพันธ์ กลุ่มบุคคลหรือองค์กรอื่นใดของรัฐหรือเอกชน

²⁴ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534, มาตรา 44

²⁵ โปรดดูพระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534, มาตรา 108-110 และประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 273-275

²⁶ พระราชบัญญัติเครื่องหมายการค้า พ.ศ.2534, มาตรา 53-56

²⁷ TRIPS Agreement, Art 18

เพิ่มเติม เช่น หลักการปฏิบัติเยี่ยงคนชาติ การปรับปรุงแนวทางเรื่องการบังคับใช้สิทธิ การยกเลิกมาตรการพิเศษในเรื่องสิทธิบัตรยา เป็นต้น²⁸

สิ่งที่ได้รับความคุ้มครองตามพระราชบัญญัติสิทธิบัตรคือ การประดิษฐ์และการออกแบบผลิตภัณฑ์ โดยสิทธิบัตรเป็นหนังสือที่ออกให้โดยพนักงานเจ้าหน้าที่เพื่อให้ความคุ้มครองแก่การประดิษฐ์หรือกรรมวิธี ซึ่งการประดิษฐ์ก็คือการคิดค้นหรือทำขึ้นอันเป็นผลให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีใดชิ้นใหม่ หรือการกระทำใดๆ ที่ทำให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี²⁹ จะเห็นว่า การพัฒนาผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธีถือว่าเป็นการประดิษฐ์ด้วยเช่นกัน เนื่องจากการประดิษฐ์โดยมาเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สิทธิบัตรและกรรมวิธีเดิมให้ดีขึ้น ผลิตภัณฑ์อาจอยู่ในรูปของเครื่องจักรกลอะไหล่ เครื่องอุปกรณ์และอื่นๆ ขณะที่กรรมวิธีในความหมายของสิทธิบัตร หมายความว่า วิธีการกระบวนการ หรือกรรมวิธีในการผลิตหรือการเก็บรักษาให้คงสภาพหรือให้มีคุณภาพดีขึ้นหรือการปรับสภาพให้ดีขึ้นซึ่งผลิตภัณฑ์และรวมถึงการใช้กรรมวิธีนั้นๆ ด้วย³⁰

เงื่อนไขที่จะขอรับสิทธิบัตรนั้น³¹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตรของไทยได้กำหนดไว้สอดคล้องกับความตกลงทริพส์มาตรา 27 ว่าการประดิษฐ์ที่จะได้รับสิทธิบัตรต้องมีความใหม่ (new) มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (inventive step) และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ (industrial application) แต่มีข้อยกเว้นการประดิษฐ์สิ่งซึ่งไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรไว้ด้วย โดยสิ่งที่ไม่สามารถขอรับสิทธิบัตรได้แก่³²

- จุลชีพและส่วนประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของจุลชีพที่มีตามธรรมชาติ สัตว์ พืชหรือสารสกัดจากสัตว์หรือพืช
- กฎเกณฑ์และทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์
- ระบบข้อมูลสำหรับการทำงานของเครื่องคอมพิวเตอร์
- วิธีการวินิจฉัย บำบัดหรือรักษาโรคมมนุษย์หรือสัตว์
- การประดิษฐ์ที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดี อนามัยหรือสวัสดิภาพของประชาชน

ผู้ที่มีสิทธิยื่นคำขอจดสิทธิบัตรจะต้องมีสัญชาติไทยหรือเป็นนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทย หรือมีสัญชาติของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย หรือมีสัญชาติของประเทศที่ยินยอมให้บุคคลสัญชาติไทยหรือนิติบุคคลที่มีสำนักงานใหญ่ตั้งอยู่ในประเทศไทยขอรับสิทธิบัตรนั้นได้ หรือมีภูมิลำเนาหรืออยู่ในระหว่างการประกอบอุตสาหกรรมหรือพาณิชย์กรรมอย่างแท้จริงและจริงจังใน

²⁸ อ่างแล้ว รัชชชัย, หน้า132

²⁹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 3 วรรค 3

³⁰ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 3 วรรค 4

³¹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 มาตรา 5

³² พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 มาตรา 9

ประเทศไทยหรือประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย³³

ในกรณีสิทธิบัตรผลิตภัณฑ์ ผู้ทรงสิทธิบัตรการประดิษฐ์มีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขายหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตร ส่วนในกรณีสิทธิบัตรกรรมวิธี ผู้ทรงสิทธิบัตรมีสิทธิในการใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตร ผลิต ใช้ ขาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขายหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ผลิตโดยใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตร อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติสิทธิบัตรของไทยได้มีข้อยกเว้นเรื่องสิทธิแต่เพียงผู้เดียวตามความตกลงทริปส์ ที่ว่า ประเทศสมาชิกอาจกำหนดข้อยกเว้นบางประการแก่สิทธิแต่เพียงผู้เดียวของผู้ทรงสิทธิบัตร โดยข้อยกเว้นนี้ต้องไม่ขัดต่อการใช้ประโยชน์โดยปกติและไม่ขัดต่อประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ทรงสิทธิบัตร ทั้งนี้ให้คำนึงถึงประโยชน์อันชอบธรรมของบุคคลที่สามด้วย³⁴

ข้อยกเว้นเรื่องสิทธิแต่เพียงผู้เดียวที่ระบุในพระราชบัญญัติสิทธิบัตรของไทย โดยมีการกำหนดข้อยกเว้นไว้ว่า การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งดังต่อไปนี้ไม่เป็นการละเมิดสิทธิบัตร³⁵

- (1) การกระทำเพื่อประโยชน์ในการศึกษา ค้นคว้า ทดลองหรือวิจัย
- (2) การใช้ประโยชน์ในการประดิษฐ์ตามสิทธิบัตร ซึ่งผู้ผลิตผลิตภัณฑ์หรือผู้ใช้กรรมวิธีตามสิทธิบัตรได้ประกอบกิจการหรือมีเครื่องมือเครื่องใช้เพื่อประกอบกิจการดังกล่าวโดยสุจริต ก่อนที่จะมีการขอรับสิทธิบัตรการประดิษฐ์นั้นในประเทศไทย
- (3) การเตรียมยาเฉพาะรายตามใบสั่งแพทย์
- (4) การกระทำใดๆ เกี่ยวกับการขอขึ้นทะเบียนยา โดยผู้ขอมีเจตนาที่จะผลิต จำหน่ายหรือนำเข้าซึ่งผลิตภัณฑ์ยาตามสิทธิบัตรหลังจากสิทธิบัตรดังกล่าวสิ้นอายุลง
- (5) การใช้อุปกรณ์ซึ่งเป็นการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรเกี่ยวกับตัวเรือ เครื่องจักร หรืออุปกรณ์อื่นของเรือของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ในกรณีที่เรือดังกล่าวได้เข้ามาในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวโดยอุบัติเหตุและจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์ดังกล่าวกับเรือนั้น
- (6) การใช้อุปกรณ์ซึ่งเป็นการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรเกี่ยวกับการสร้างการทำงาน หรืออุปกรณ์อื่นของอากาศยานหรือยานพาหนะของของประเทศที่เป็นภาคีแห่งอนุสัญญาหรือความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองสิทธิบัตรซึ่งประเทศไทยเป็นภาคีอยู่ด้วย ในกรณีที่อากาศยานหรือยานพาหนะดังกล่าวได้เข้ามาในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวโดยอุบัติเหตุ

³³ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 14

³⁴ TRIPS Agreement, Art 30

³⁵ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 3 วรรค 2

- (7) การใช้ ขยาย มีไว้เพื่อขาย เสนอขาย หรือนำผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรเข้ามาในประเทศ ไทย หากผู้ทรงสิทธิบัตรได้อนุญาตหรือยินยอมให้ผลิต หรือขายผลิตภัณฑ์ดังกล่าวแล้ว

พระราชบัญญัติสิทธิบัตรยอมรับสิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรในการอนุญาตให้ใช้สิทธิหรือโอนสิทธิของตนให้ผู้อื่น³⁶ โดยผู้ทรงสิทธิมีทางเลือกที่จะอนุญาตให้ผู้อื่นใช้สิทธิตามสิทธิบัตรบางประการหรือทั้งหมดของตนก็ได้ แต่ผู้ทรงสิทธิไม่สามารถกำหนดเงื่อนไขข้อจำกัดสิทธิหรือค่าตอบแทนในลักษณะที่เป็นการจำกัดการแข่งขันโดยไม่ชอบธรรมตามที่บัญญัติไว้ในกฎกระทรวง³⁷

แม้ว่ากฎหมายสิทธิบัตรจะให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่ผู้ทรงสิทธิบัตร แต่กฎหมายมีความจำเป็นที่จะให้สิทธิแก่ผู้อื่นในการใช้สิทธิบัตรโดยไม่ต้องได้รับความยินยอมจากผู้ทรงสิทธิบัตร เมื่อมีการออกสิทธิบัตร สิทธิบัตรนั้นควรมีการใช้จริงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคม สิทธิบัตรจะเปล่าประโยชน์หากผู้ทรงสิทธิบัตรไม่ใช้สิทธิบัตรและไม่อนุญาตให้ผู้อื่นใช้ ผลก็คือ การประดิษฐ์ใหม่จะกลายเป็นสิ่งไม่มีประโยชน์ ดังนั้นกฎหมายไทยจึงได้มีการกำหนดการบังคับใช้สิทธิเพื่อบังคับใช้สิทธิของผู้ทรงสิทธิบัตรในกรณีที่ไม่มีการใช้หรือขายผลิตภัณฑ์ตามสิทธิบัตรภายใน 3 ปีหลังจากมีการออกสิทธิบัตร หรือ 4 ปีหลังจากวันยื่นคำขอแล้วแต่วันนี้จะถึงกำหนดภายหลัง³⁸

นอกจากการบังคับใช้สิทธิกรณีที่ผู้ทรงสิทธิไม่มีการใช้สิทธิบัตรแล้ว การบังคับใช้สิทธิโดยรัฐบาลสามารถทำได้เพื่อประโยชน์ของสาธารณะโดยรวม กฎหมายอนุญาตให้รัฐบาลใช้สิทธิบัตรโดยปราศจากความยินยอมของผู้ทรงสิทธิใน 2 กรณีคือ

1. กระทรวง ทบวง กรมอาจใช้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวในสิทธิบัตรหรือโดยผู้อื่นเพื่อประโยชน์ในการประกอบกิจการอันเป็นสาธารณูปโภค หรือในด้านการป้องกันประเทศ หรือการสงวนรักษาหรือการได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมหรือป้องกันหรือบรรเทาการขาดแคลนอาหาร ยา หรือสิ่งอุปโภคบริโภคอื่นอย่างรุนแรง หรือเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างอื่น โดยต้องแจ้งเป็นหนังสือให้ผู้ทรงสิทธิบัตรทราบถึงการใช้นั้นและต้องจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิบัตรหรือผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ
2. นายกรัฐมนตรีโดยการอนุมัติของคณะรัฐมนตรีอาจสั่งให้มีการใช้สิทธิบัตรระหว่างสงครามหรือในภาวะฉุกเฉินเพื่อป้องกันประเทศและเพื่อรักษาความมั่นคงของประเทศ โดยผู้ทรงสิทธิบัตรต้องได้รับการแจ้งการใช้นั้นและมีสิทธิได้ค่าตอบแทนที่เป็นธรรม ผู้ทรงสิทธิบัตรยังมีสิทธิอุทธรณ์คำสั่งของนายกรัฐมนตรีหรืออุทธรณ์จำนวนค่าตอบแทนต่อศาลได้

³⁶ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร พ.ศ.2522 มาตรา 38

³⁷ กฎกระทรวง ฉบับที่ 26 (พ.ศ.2542)

³⁸ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 46

อายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์คือ 20 ปีนับจากวันที่มีการยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย³⁹ ขณะที่สิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์มีอายุแห่งการคุ้มครอง 10 ปีนับจากวันที่ได้ยื่นคำขอรับสิทธิบัตรในประเทศไทย โดยอายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นไม่สามารถต่ออายุได้อีก เมื่อสิ้นอายุการคุ้มครอง สิทธิบัตรจะตกเป็นสมบัติสาธารณะ ผู้ทรงสิทธิบัตรไม่สามารถอ้างความมีสิทธิแต่เพียงผู้เดียวในการประดิษฐ์หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นได้อีก ดังนั้น บุคคลใดๆ จึงมีสิทธิใช้สิทธิบัตรนั้นได้โดยถูกต้องตามกฎหมายโดยไม่ต้องเสียค่าตอบแทน

จะเห็นว่า การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศไทยภายใต้กฎหมายทั้งสามฉบับได้มีความครอบคลุมและสอดคล้องกับบทบัญญัติตามความตกลงทริบส์อยู่แล้ว อย่างไรก็ตาม ความตกลงการค้าเสรีกับสหรัฐฯ จะมีผลทำให้ประเทศไทยต้องเปลี่ยนแปลงแก้ไขมาตรการในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาหลายประการ

5.4 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐอเมริกา

หัวข้อนี้จะนำเสนอสาระสำคัญของข้อตกลงเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ ซึ่งมีแนวโน้มว่า สหรัฐฯ จะใช้เป็นกรอบในการเจรจาการค้าเสรีกับไทย หัวข้อต่อไปจะนำเสนอประเด็นการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ที่แตกต่างไปจากความตกลงทริบส์ โดยยึดตามความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์เป็นหลักและเปรียบเทียบกับความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-ซีลีในกรณีที่มีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญ

5.4.1 สาระสำคัญของข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์

ในการเจรจาเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีแบบทวิภาคีระหว่างสหรัฐฯ กับประเทศคู่เจรจานั้น สหรัฐฯ ต้องการให้ประเทศคู่เจรจามีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่ามาตรฐานขั้นต่ำในความตกลงทริบส์ หรือเรียกกันว่า "ทริบส์ผนวก" (TRIPS-plus) ดังต่อไปนี้

บทบัญญัติทั่วไป (General Provisions)

1. ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศสมาชิกเข้าเป็นภาคี (ratify) ความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ ได้แก่⁴⁰

³⁹ พระราชบัญญัติสิทธิบัตร (ฉบับที่ 3) พ.ศ.2542 มาตรา 35 อายุแห่งการคุ้มครองนี้สอดคล้องกับบทบัญญัติของความตกลงทริบส์มาตรา 33 ที่ระบุว่า "อายุแห่งการคุ้มครองสิทธิบัตรจะต้องไม่สิ้นสุดลงก่อนระยะเวลา 20 ปีนับจากวันที่ยื่นขอสิทธิบัตร"

⁴⁰ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.1.2(a)

- Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite (1974) ซึ่งเป็นความตกลงคุ้มครองรายการที่แพร่ภาพผ่านสัญญาณดาวเทียม
- International Convention for the Protection of New Varieties of Plants (1991) หรือ UPOV Convention ซึ่งเป็นความตกลงคุ้มครองพันธุ์พืช
- WIPO Copyright Treaty (1996) ซึ่งเป็นอนุสัญญาลิขสิทธิ์ขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลกที่ให้การคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปดิจิทัล
- WIPO Performances and Phonograms Treaty (1996) ซึ่งเป็นอนุสัญญาการแสดงและการบันทึกเสียงที่อยู่ในรูปดิจิทัลขององค์การทรัพย์สินทางปัญญาโลก
- Patent Cooperation Treaty (1984) ซึ่งเป็นอนุสัญญาว่าด้วยความร่วมมือทางสิทธิบัตรที่อำนวยความสะดวกให้ภาคีสมาชิกสามารถยื่นจดสิทธิบัตรในหลายประเทศพร้อมกันในการยื่นเพียงครั้งเดียว

ทั้งนี้ ประเทศภาคีจะต้องยอมรับและอนุวัติกฎหมายภายในประเทศของตนตามพันธกรณีใน UPOV Convention (1991) ภายใน 6 เดือน นับจากวันที่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์มีผลบังคับใช้ ส่วนความตกลงระหว่างประเทศที่เหลืออีกสี่ฉบับจะต้องอนุวัติตามพันธกรณีภายในเวลา 1 ปี นับจากวันที่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์มีผลบังคับใช้⁴¹

2. ประเทศภาคีต้องปฏิบัติตาม (give effect) บทบัญญัติของความตกลงระหว่างประเทศต่อไปนี้ แม้จะไม่ได้เป็นภาคีสมาชิก⁴²
 - มาตรา 1-6 ของ the Joint Recommendation Concerning Provisions on the Protection of Well-known Marks(1999)
 - The Trademark Law Treaty⁴³
3. ประเทศภาคีต้องใช้ความพยายามอย่างเต็มที่ ในการเข้าร่วมเป็นภาคี (best efforts to ratify) ความตกลงระหว่างประเทศดังต่อไปนี้⁴⁴
 - Hague Agreement Concerning the International Registration of Industrial Designs (1999)
 - Protocol Relating to the Madrid Agreement Concerning the International Registration of Marks (1989)

⁴¹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.10.1

⁴² U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.1.2(b)

⁴³ สิงคโปร์ไม่มีพันธกรณีในการยอมรับมาตรา 6-7 ของ Trademark Law Treaty

⁴⁴ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.1.2(c)

เครื่องหมายการค้าและสิ่งบ่งชี้ทางภูมิศาสตร์ (Trademark, Including Geographical Indications)

1. ประเทศภาคีจะต้องให้ความคุ้มครองเครื่องหมายการค้า เครื่องหมายบริการ เครื่องหมายร่วม (Collective marks) และเครื่องหมายรับรอง (Certification marks) และประเทศภาคีจะต้องไม่จำกัดว่า เครื่องหมายการค้าที่จะสามารถจดทะเบียนได้นั้น จะต้องเป็นเครื่องหมายที่ต้องมองเห็นได้ด้วยตา (visually perceptible) และประเทศภาคีต้องพยายามให้มีการจดทะเบียนเครื่องหมายกลิ่น (scent marks)⁴⁵
2. ประเทศภาคีต้องให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) แก่เจ้าของเครื่องหมายการค้าในการป้องกันบุคคลอื่นที่ไม่ได้รับอนุญาตจะมาใช้เครื่องหมายที่เหมือนหรือคล้ายกันกับเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียน
3. ประเทศภาคีต้องใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับเครื่องหมายการค้าที่มีชื่อเสียงแพร่หลาย (well-known trademark) ในอนุสัญญากรุงปารีส (ค.ศ.1967) โดยประเทศภาคีจะต้องห้ามการใช้เครื่องหมายที่คล้ายหรือจะทำให้เกิดความสับสนกับเครื่องหมายการค้าที่มีชื่อเสียงแพร่หลายนั้น ไม่ว่าเครื่องหมายที่มีชื่อเสียงแพร่หลายนั้นจะได้รับการจดทะเบียนหรือไม่ก็ตาม⁴⁶

ชื่อโดเมนในอินเทอร์เน็ต⁴⁷ (Domain Names on the Internet)

1. ประเทศภาคีจะต้องเข้าร่วมใน Government Advisory Committee of ICANN⁴⁸ (the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) เพื่อพิจารณาเรื่องชื่อโดเมนที่เกี่ยวข้องกับทรัพย์สินทางปัญญา และให้ส่งเสริมการบริหารจัดการชื่อโดเมนภายใต้ระบบชื่อโดเมนสูงสุดของประเทศ (Country code Top Level Domain: ccTLD) อย่างมีความรับผิดชอบ⁴⁹
2. ประเทศภาคีจะต้องให้ผู้จดทะเบียนชื่อโดเมนบนอินเทอร์เน็ตภายใต้ ccTLD ใช้กระบวนการระงับข้อพิพาทซึ่งยึดตามแบบของ ICANN UDRP (ICANN Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy) เพื่อระงับข้อพิพาทในกรณีชื่อโดเมนที่จดทะเบียนละเมิดเครื่องหมายการค้าโดยทุจริต

⁴⁵ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.2.1

⁴⁶ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.2.4

⁴⁷ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.3

⁴⁸ ICANN เป็นหน่วยงานไม่มุ่งหวังกำไรที่สร้างขึ้นโดยสหรัฐฯ ในปี ค.ศ.1988 เพื่อดูแลเรื่อง IP address การจัดการระบบชื่อโดเมน และกำหนดนโยบายที่จะใช้ในการระงับข้อพิพาทเกี่ยวกับชื่อโดเมน

⁴⁹ ccTLD คือ ชื่อโดเมนสูงสุดของประเทศ ปัจจุบันการบริหารชื่อโดเมนระดับสูงสุดทั่วไปอยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของบรรษัทกำหนดชื่อและเลขหมายอินเทอร์เน็ต ส่วนการบริหารชื่อโดเมนสูงสุดของประเทศต่างๆ กว่า 240 ประเทศจะขึ้นอยู่กับนโยบายของหน่วยงานที่เป็นนายทะเบียนของแต่ละประเทศ เช่นในกรณีของประเทศไทย นายทะเบียนชื่อโดเมนคือ THNIC (www.thnic.net)

ลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง (Copyright and Related Rights)

1. ประเทศภาคีต้องให้สิทธิแก่ผู้สร้างสรรค์งานอันมีลิขสิทธิ์ นักแสดง ผู้ผลิตสิ่งบันทึกเสียง (Phonograms) ในการห้ามการทำซ้ำ (reproduction) ทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการทำซ้ำชั่วคราวหรือถาวร ซึ่งรวมถึงการเก็บข้อมูลนั้นในรูปแบบอิเล็กทรอนิกส์⁵⁰
2. ประเทศภาคีต้องไม่อนุญาตให้มีการเผยแพร่สัญญาณโทรทัศน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยปราศจากการอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์⁵¹
3. ประเทศภาคีจะต้องให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการเผยแพร่ผลงานของตนสู่สาธารณะ ตลอดจนการขายหรือโอนสิทธิในงานให้แก่ผู้อื่น
4. ประเทศภาคีจะต้องให้การคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียงตลอดอายุของเจ้าของสิทธิและหลังจากเจ้าของสิทธิเสียชีวิต 70 ปี หรือมีอายุ 70 ปี นับจากวันสิ้นสุดปีปฏิทินที่ผลงานได้มีการเผยแพร่ครั้งแรก⁵²
5. ประเทศภาคีจะต้องมีการคุ้มครองมาตรการทางเทคโนโลยี⁵³ (technological measures) โดยมีมาตรการทางกฎหมายและการเยียวยาความเสียหายเมื่อเกิดกรณีการละเมิดมาตรการทางเทคโนโลยีของเจ้าของลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง ซึ่งเป็นการละเมิดอย่างจงใจเพื่อวัตถุประสงค์ทางการค้า โดยมียกเว้นอย่างจำกัดให้แก่การใช้เพื่อวัตถุประสงค์ทางการศึกษา หรือเป็นการเผยแพร่โดยหน่วยงานที่มีได้แสวงหากำไร⁵⁴
6. ประเทศภาคีจะต้องให้มีการคุ้มครองสารสนเทศสำหรับการบริหารสิทธิ (rights management information) ซึ่งเปิดโอกาสให้เจ้าของลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียงสามารถกำหนดเงื่อนไขการเผยแพร่ผลงานของตนได้⁵⁵
7. ประเทศภาคีจะต้องออกกฎหมาย กฎระเบียบ ตลอดจนมาตรการด้านปกครองเพื่อบังคับให้หน่วยงานรัฐบาลมีการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่ถูกลิขสิทธิ์เท่านั้น⁵⁶
8. ประเทศภาคีต้องมีมาตรการคุ้มครองโปรแกรมการเข้ารหัสสัญญาณดาวเทียม โดยมีกระบวนการทางแพ่งและทางอาญาเพื่อป้องกันการละเมิดระบบรหัสสัญญาณที่มีการ

⁵⁰ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.1

⁵¹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.2

⁵² U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.4

⁵³ มาตรการทางเทคโนโลยี คือ เป็นมาตรการที่ใช้เทคโนโลยีในการอนุญาตหรือปฏิเสธการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ มาตรการนี้เจ้าของลิขสิทธิ์จะกำหนดขึ้นเพื่อป้องกันการใช้งานของตนจากการใช้ประโยชน์อันไม่ชอบธรรม โดยมาตรการทางเทคโนโลยีอาจอยู่ในรูปของการเข้ารหัส (encryption) การใส่รหัสผ่าน (passwords) การชำระเงินตามการใช้งานจริง (pay-per-use) เป็นต้น

⁵⁴ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.7

⁵⁵ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.8

⁵⁶ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.9

เข้ารหัสไว้ และมีมาตรการป้องกันการรับหรือกระจายต่อสัญญาณดาวเทียมที่ถูก
ลักลอบถอดรหัสโดยมิได้รับการยินยอมจากเจ้าของสิทธิ⁵⁷

สิทธิบัตร (Patents)

1. ประเทศภาคีจะต้องให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ทุกชนิด ทั้งที่เป็นผลิตภัณฑ์หรือกรรมวิธี ในทุกสาขาเทคโนโลยี หากการประดิษฐ์นั้นจะต้องมีความใหม่ (new) มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น (inventive step) และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม (industrial application)⁵⁸ โดยอาจยกเว้นการให้สิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ตามข้อยกเว้นในมาตรา 27.2 และมาตรา 27.3(a) ของความตกลงทริปส์⁵⁹
2. ประเทศภาคีจะต้องจำกัดข้อยกเว้นในการให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียว (exclusive right) แก่เจ้าของสิทธิบัตร โดยมีเงื่อนไขว่าข้อยกเว้นดังกล่าวจะต้องไม่ขัดแย้งกับการแสวงหาประโยชน์ตามปกติของเจ้าของสิทธิบัตร และต้องไม่ทำให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของเจ้าของสิทธิบัตร ทั้งนี้ให้คำนึงถึงสิทธิอันชอบธรรมของบุคคลที่สามด้วย⁶⁰
3. ประเทศภาคีสามารถเพิกถอนสิทธิบัตรได้เฉพาะกรณีที่มีเหตุผลที่จะปฏิเสธการให้สิทธิบัตรนั้นตั้งแต่แรก เช่น ไม่ผ่านเงื่อนไขการได้สิทธิบัตร (การประดิษฐ์ไม่มีความใหม่ ไม่มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้นและไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้ในทางอุตสาหกรรม) การให้ข้อมูลเท็จในการยื่นขอจดสิทธิบัตร และการไม่เปิดเผยข้อมูลที่เป็นสาระสำคัญของการประดิษฐ์ เป็นต้น⁶¹
4. ประเทศภาคีไม่สามารถบังคับใช้สิทธิในสิทธิบัตรโดยปราศจากความยินยอมของเจ้าของสิทธิบัตร⁶² ยกเว้นในกรณี:
 - (a) เพื่อป้องกันพฤติกรรมกีดกันการแข่งขัน หลังจากที่มีคำตัดสินทางปกครองหรือทางศาลในเรื่องดังกล่าว
 - (b) เพื่อการใช้ประโยชน์ของสาธารณะหรือในกรณีที่มีความจำเป็นเร่งด่วนของชาติ ซึ่งการบังคับใช้สิทธิตามสิทธิบัตรนั้นจะต้องทำโดยรัฐบาลหรือองค์กรที่ได้รับ

⁵⁷ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.6.1

⁵⁸ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.1

⁵⁹ มาตรา 27.2 ของความตกลงทริปส์ระบุว่า ประเทศสมาชิกอาจยกเว้นการให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์เพื่อการแสวงหาผลประโยชน์เชิงพาณิชย์ภายในประเทศของตน ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน รวมทั้งการคุ้มครองชีวิตหรือสุขภาพของมนุษย์ สัตว์หรือพืชเพื่อหลีกเลี่ยงความเสียหายอย่างร้ายแรงต่อสิ่งแวดล้อม ส่วนมาตรา 27.3(a) ระบุว่าประเทศสมาชิกอาจยกเว้นการให้สิทธิบัตรแก่วิธีการวินิจฉัย อายุกรรมและศัลยกรรมสำหรับการรักษามนุษย์หรือสัตว์

⁶⁰ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.3

⁶¹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.4

⁶² U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.6

อนุญาตจากรัฐบาลเท่านั้น เจ้าของสิทธิบัตรจะต้องได้รับค่าตอบแทนที่เหมาะสมและประเทศภาคีจะต้องไม่เรียกร้องให้มีการถ่ายโอนข้อมูลที่ไม่เปิดเผย (undisclosed information) หรือถ่ายโอนโนว์ฮาว (knowhow) ที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์ที่ได้รับสิทธิบัตรนั้นโดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของสิทธิบัตร

5. เมื่อมีการร้องขอจากเจ้าของสิทธิบัตร ประเทศภาคีจะต้องขยายการคุ้มครองสิทธิบัตรเพื่อชดเชยความล่าช้าอย่างไม่สมเหตุผลผลในกระบวนการอนุมัติสิทธิบัตร ทั้งนี้ความล่าช้าดังกล่าวให้รวมถึงระยะเวลาการตรวจสิทธิบัตรที่นานเกิน 4 ปีนับจากวันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร หรือนานเกิน 2 ปีนับจากวันที่ยื่นให้มีการตรวจสอบสิทธิบัตร ขึ้นกับวาระระยะเวลาใดนานกว่ากัน⁶³
6. กรณีที่กระบวนการอนุมัติสิทธิบัตรต้องใช้ผลการตรวจสอบในต่างประเทศ การขยายอายุสิทธิบัตรเพื่อชดเชยความล่าช้าของกระบวนการอนุมัติ อาจกำหนดไว้ไม่เกิน 5 ปี⁶⁴

ผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล (Certain regulated product)

1. กรณีที่ประเทศภาคีมีการพิจารณาอนุมัติผลิตภัณฑ์ยา (Pharmaceutical product) หรือสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร (Agricultural chemical product) โดยใช้ข้อมูลเกี่ยวกับความปลอดภัยและประสิทธิผล ก่อนการอนุญาตให้ผลิตภัณฑ์วางตลาด ประเทศภาคีจะต้องไม่อนุญาตให้บุคคลที่สามที่ผลิตหรือจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่คล้ายกันวางตลาดเป็นเวลา 5 ปี นับจากวันที่ขึ้นทะเบียนสำหรับผลิตภัณฑ์ยา และเป็นเวลา 10 ปีนับจากวันที่ขึ้นทะเบียนสำหรับสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร⁶⁵
2. ประเทศภาคีจะต้องขยายเวลาการคุ้มครองผลิตภัณฑ์ยา ในกรณีที่กระบวนการอนุมัติวางตลาดมีความล่าช้า และประเทศภาคีจะต้องไม่อนุมัติวางตลาดแก่ผลิตภัณฑ์ที่มีสิทธิบัตรคุ้มครองอยู่ให้แก่บุคคลที่สามโดยมิได้รับความยินยอมจากเจ้าของสิทธิบัตรจนกว่าอายุการคุ้มครองจะสิ้นสุด⁶⁶

การบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญา (Enforcement of Intellectual Property Rights)

1. ประเทศภาคีจะต้องเปิดเผยกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กระบวนการและการตัดสินของศาลที่เกี่ยวกับเรื่องการบังคับใช้กฎหมายทรัพย์สินทางปัญญาแก่สาธารณะ⁶⁷ และต้องเปิดเผยสถานการณ์เกี่ยวกับการบังคับใช้กฎหมายแพ่งและกฎหมายอาญา

⁶³ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.7

⁶⁴ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.8

⁶⁵ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.8.1

⁶⁶ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.8.4

⁶⁷ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.2

และมาตรการด้านปกครองในการป้องกันการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ตลอดจนสถิติเกี่ยวกับการดำเนินการทางกฎหมายนั้นด้วย⁶⁸

2. ประเทศภาคีต้องมีมาตรการเยียวยาทางแพ่ง (Civil remedies) เพื่อคุ้มครองลิขสิทธิ์⁶⁹ โดย
 - มีมาตรการชั่วคราว (provisional measures) เช่น ริบสิ่งของที่ละเมิดลิขสิทธิ์
 - เปิดโอกาสให้เจ้าของลิขสิทธิ์สามารถเลือกวิธีคิดค่าเสียหายว่าจะคิดจากค่าเสียหายตามจริง (รวมกำไรที่ได้จากสินค้าละเมิด) หรือค่าเสียหายประมาณการที่ไม่ต้องมีการพิสูจน์ความเสียหาย (pre-established damages)
 - ให้ผู้ละเมิดจ่ายค่าธรรมเนียมต่าง ๆ ตลอดจนค่าจ้างทนายความในการดำเนินการทางแพ่งแก่เจ้าของลิขสิทธิ์
 - ทำลายสิ่งของที่เกี่ยวข้องกับการละเมิดลิขสิทธิ์
3. ประเทศภาคีต้องมีมาตรการในการดำเนินคดีทางแพ่ง กรณีที่มีการละเมิดลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง หรือมีการลอกเลียนหรือปลอมแปลงเครื่องหมายการค้า โดยให้ผู้ละเมิดชดเชยค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิ ทั้งนี้ การคิดมูลค่าความเสียหายของสินค้าหรือบริการที่ถูกละเมิดนั้นอาจคิดจากราคาขายปลีกได้⁷⁰
4. กรณีสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง หรือสินค้าที่มีการปลอมแปลงเครื่องหมายการค้า ประเทศภาคีต้องให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ในการจับกุมสินค้านั้นและให้สามารถริบเครื่องจักร ตลอดจนวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้านั้นได้⁷¹
5. ประเทศภาคีจะต้องมีกระบวนการทางแพ่ง ในการริบสินค้าที่ละเมิดลิขสิทธิ์หรือมีการปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าออกจากตลาด และต้องทำลายสินค้าที่ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาดังกล่าว ตลอดจนเครื่องจักรหรือวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตสินค้านั้น เมื่อมีการร้องขอจากผู้ทรงสิทธิ⁷²
6. ประเทศภาคีจะต้องมีกระบวนการทางแพ่ง ที่ให้ศาลสามารถสั่งการให้ผู้ละเมิดระบุถึงบุคคลที่สามที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและจำหน่ายสินค้าและบริการที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาและแจ้งข้อมูลดังกล่าวแก่ผู้ทรงสิทธิ และต้องให้อำนาจศาลในการดำเนินคดีกับผู้ฝ่าฝืนคำสั่ง⁷³

⁶⁸ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.3

⁶⁹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.5

⁷⁰ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.8

⁷¹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.11

⁷² U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.12

⁷³ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.13

7. ประเทศภาคีต้องให้อำนาจผู้ทรงสิทธิ (right holder) ในการริเริ่มกระบวนการตรวจสอบสินค้าต้องสงสัยว่าจะมีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาที่มีการนำเข้าและส่งออกจากประเทศ และต้องให้อำนาจแก่เจ้าหน้าที่ในการตรวจสอบสินค้าที่ต้องสงสัยว่าจะมีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาได้โดยไม่ต้องมีการร้องขอจากผู้เสียหายหรือผู้ทรงสิทธิ
8. ประเทศภาคีต้องมีกระบวนการทางอาญาและบทลงโทษผู้ที่ละเมิดลิขสิทธิ์และปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าเพื่อการพาณิชย์ โดย
 - ต้องมีบทลงโทษทางอาญาที่เข้มงวดเพียงพอ
 - ให้เจ้าหน้าที่มีอำนาจในการจับกุม ริบคืนและทำลายสินค้าละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายแก่เจ้าของสินค้า
 - ให้เจ้าหน้าที่สามารถดำเนินคดีกับผู้ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาได้ โดยไม่ต้องมีการร้องขอจากผู้ทรงสิทธิ

ข้อตกลงเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ข้างต้น มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่าบทบัญญัติในความตกลงทริปส์หลายประการ เราจึงอาจเรียกความตกลงการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีว่าเป็นความตกลง "ทริปส์พลัส" (TRIPS-plus) หัวข้อต่อไปจะวิเคราะห์ห้บทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีที่แตกต่างไปจากความตกลงทริปส์

5.4.2 การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐฯ ที่แตกต่างจากความตกลงทริปส์

ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ⁷⁴ มีบทบัญญัติการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดโดยมีการให้ความสำคัญในเรื่องลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และเครื่องหมายการค้ามากกว่าทรัพย์สินทางปัญญาประเภทอื่น และมีการกำหนดมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในระดับสูงกว่าการคุ้มครองภายใต้ความตกลงทริปส์ตั้งที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นอกจากนี้ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ยังมีบทบัญญัติในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาหลายประการเพิ่มเติมจากความตกลงทริปส์ ได้แก่ การคุ้มครองชื่อโดเมนในอินเทอร์เน็ต การคุ้มครองมาตรการเทคโนโลยี การคุ้มครองสัญญาณดาวเทียมเข้ารหัส

หัวข้อนี้ จะวิเคราะห์ห้บทบัญญัติของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาประเภทต่างๆ ในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ เฉพาะประเด็นที่มีความสำคัญและที่แตกต่างจากความตกลงทริปส์

⁷⁴ ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ในที่นี้หมายถึงความตกลงการค้าเสรีที่สหรัฐฯ ทำกับประเทศคู่ค้าต่างๆ

1) สิทธิบัตร (Patents)

บทบัญญัติเรื่องการคุ้มครองสิทธิบัตรในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ได้รับความสนใจและมีการวิพากษ์วิจารณ์มาก เนื้อหาโดยรวมมีการระบุถึงการให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์ การคุ้มครองพันธุ์พืช การขยายอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรเพื่อชดเชยกระบวนการอนุมัติที่ล่าช้า

1.1) เงื่อนไขและข้อยกเว้นการได้รับสิทธิบัตร

บทบัญญัติที่สำคัญเกี่ยวกับการได้สิทธิบัตร ตามที่ระบุในความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ มาตรา 16.7.1 : Each party shall make patents available for any invention, whether a product or a process, in all fields of technology, provided that the invention is new, involves an inventive step, and is capable of industrial application. For purpose of this Article, a Party may treat the terms “inventive step” and “capable of industrial application” as being synonymous with the terms “non-obvious” and “useful”, respectively. Each Party may exclude inventions from patentability only as defined in Article 27.2 and 27.3(a) of the TRIPS Agreement.

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุเงื่อนไขการได้รับสิทธิบัตรการประดิษฐ์ตามบทบัญญัติของความตกลงทริปส์ว่า⁷⁵ การประดิษฐ์ที่จะได้สิทธิบัตรจะต้องมีความใหม่ (New) มีขั้นการประดิษฐ์สูงขึ้น (Inventive step) และสามารถประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรม (Capable of industrial application) และต้องให้การคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ในทุกสาขาเทคโนโลยี เงื่อนไขการได้รับสิทธิบัตรนี้มีเนื้อหาเช่นเดียวกับที่ระบุในความตกลงทริปส์

อย่างไรก็ตาม ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุข้อยกเว้นการได้รับสิทธิบัตรไว้แตกต่างจากบทบัญญัติในความตกลงทริปส์⁷⁶ เช่น ไม่ยกเว้นการคุ้มครองพืชและสัตว์ตามมาตรา 27.3(b) ของความตกลงทริปส์ที่ระบุว่า ประเทศภาคีอาจไม่ให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์สัตว์หรือพืช

1.2) การคุ้มครองพันธุ์พืช

บางประเทศให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้ระบบสิทธิบัตร และบางประเทศให้การคุ้มครองพันธุ์พืชโดยกฎหมายเฉพาะ (*sui generis*) สหรัฐฯ ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชภายใต้กฎหมายหลายฉบับ เช่น กฎหมายสิทธิบัตรพืช (Plant Patent Act of 1930) ที่ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์แบบไร้เพศ (Asexually propagated plant) และกฎหมายคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant Variety Protection Act of 1970) ที่ให้การคุ้มครองพันธุ์พืชที่ขยายพันธุ์แบบมีเพศ (Sexually propagated plant)

ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์กำหนดให้ประเทศภาคีเข้าร่วมเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช ค.ศ. 1991 (UPOV Convention 1991) ภายในเวลา 6 เดือนนับจากวันที่ความตกลง

⁷⁵ TRIPS Agreement, Art 27.1

⁷⁶ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.1

การค้าเสรีมีผลบังคับใช้⁷⁷ อนุสัญญาการคุ้มครองพันธุ์พืชฉบับใหม่เป็นการขยายความอนุสัญญา ยูโปฟ ค.ศ. 1978 ให้มีความเข้มงวดขึ้น โดยพยายามขยายขอบเขตสิทธิของผู้ทรงสิทธิในการที่จะกีดกันผู้อื่นมิให้นำเอาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์พืชไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์และในการเพาะปลูก รวมถึงมีสิทธิในการห้ามส่งออก นำเข้าหรือเก็บรักษาส่วนที่ใช้ในการขยายพันธุ์ของพืชเพื่อการจำหน่ายหรือเพื่อการเพาะปลูกด้วย⁷⁸ นอกจากนี้ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ยังกำหนดให้มีการคุ้มครองพันธุ์พืชด้วยสิทธิบัตร เนื่องจากตัดข้อยกเว้นการคุ้มครองสิทธิบัตรในมาตรา 27.3(b) ของความตกลงทริบส์ออกไป

ความตกลงทริบส์มีข้อยกเว้นการให้สิทธิบัตรพืชตามมาตรา 27.3(b) โดยระบุว่า ประเทศสมาชิกอาจไม่ให้การคุ้มครองสิทธิบัตรแก่พืชทั่วไป (Plants) แต่กำหนดให้ภาคีสมาชิกสามารถคุ้มครองพันธุ์พืช (Plant varieties) ภายใต้สิทธิบัตรหรือกฎหมายเฉพาะ (*sui generis*) หรือคุ้มครองโดยใช้กฎหมายทั้งสองร่วมกัน จะเห็นว่า ความตกลงทริบส์ไม่ได้กำหนดให้สมาชิกต้องคุ้มครองพืชด้วยสิทธิบัตร ซึ่งมีได้เป็นไปตามความต้องการของสหรัฐฯ ที่ไม่ต้องการให้มีข้อยกเว้นของการให้สิทธิบัตรการประดิษฐ์ต่างๆ รวมทั้งพืช

1.3) การจำกัดข้อยกเว้นการละเมิดสิทธิและการบังคับใช้สิทธิ

ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์มาตรา 16.7.3 ระบุเรื่องข้อยกเว้นการละเมิดสิทธิไว้ว่า "Each Party may provide limited exceptions to the exclusive rights conferred by a patent, provided that such exceptions do not unreasonably conflict with a normal exploitation of the patent and do not unreasonably prejudice the legitimate interests of the patent owner, taking account of the legitimate interests of third parties."

โดยทั่วไป การใช้สิทธิบัตรโดยมิได้รับอนุญาตจากผู้ทรงสิทธิบัตรถือเป็นการละเมิดสิทธิบัตร อย่างไรก็ตาม ในบางกรณีรัฐอาจอนุญาตให้บุคคลอื่นที่ไม่ใช่ผู้ทรงสิทธิบัตรทำการผลิต นำเข้าและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ที่จดสิทธิบัตร เพื่อแก้ปัญหาคาขาดแคลนผลิตภัณฑ์ที่จำเป็นนั้น หรือที่เรียกกันว่า "มาตรการบังคับใช้สิทธิ" (Compulsory licensing) ซึ่งสามารถทำได้ภายใต้ความตกลงทริบส์ โดยจะต้องมีการจ่ายค่าชดเชยที่เพียงพอและเป็นธรรมแก่ผู้ทรงสิทธิ และการอนุญาตให้ทำการผลิตผลิตภัณฑ์จะต้องกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดในประเทศ

ข้อยกเว้นการบังคับใช้สิทธิในความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ มีการจำกัดขอบเขตมาตรการบังคับใช้สิทธิมากกว่าในความตกลงทริบส์ โดยระบุว่า การใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตรทำได้ใน 2 กรณีเท่านั้น⁷⁹

⁷⁷ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.10.1

⁷⁸ UPOV Convention, Art 14(1)(a)

⁷⁹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.7.6

กรณีแรก การใช้เพื่อเยียวยาการกระทำซึ่งถูกตัดสินในทางปกครองหรือทางศาลแล้วว่า เป็นการกีดกันการแข่งขัน

กรณีที่สอง การใช้เพื่อสาธารณะประโยชน์ที่ไม่เป็นการใช้เชิงพาณิชย์ หรือเป็นการใช้ในกรณีที่มีเหตุฉุกเฉินในชาติหรือมีความจำเป็นเร่งด่วน

นอกจากนี้ การใช้สิทธิดังกล่าวจะสามารถทำได้เฉพาะโดยหน่วยงานรัฐหรือองค์กรที่ได้รับอนุญาตจากรัฐเท่านั้น และจำกัดเงื่อนไขว่า ประเทศภาคีจะต้องไม่บังคับให้ผู้ทรงสิทธิถ่ายทอดข้อมูลที่ไม่เปิดเผย (Undisclosed information) และถ่ายทอดโน้วฮาวให้แก่ผู้ได้รับอนุญาตให้ใช้สิทธิ

1.4) การเพิกถอนสิทธิบัตร

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุเกี่ยวกับการเพิกถอนสิทธิบัตร (Revocation) ไว้ใน มาตรา 16.7.4 : Each Party shall provide that a patent may only be revoked on grounds that would have justified a refusal to grant the patent, or that pertain to the insufficiency of or unauthorized amendments to the patent specification, non-disclosure or misrepresentation of prescribed, material particulars, fraud, and misrepresentation. Where such proceedings include opposition proceedings, a Party may not make such proceedings available prior to the grant of the patent.

การเพิกถอนสิทธิบัตรตามความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์นั้น สามารถทำได้ต่อเมื่อการประดิษฐ์ไม่เป็นไปตามเงื่อนไขการได้สิทธิบัตร กล่าวคือ เป็นการประดิษฐ์ที่ไม่มีความใหม่ ไม่มีขั้นการประดิษฐ์ที่สูงขึ้น หรือไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางอุตสาหกรรมได้ การเพิกถอนสิทธิบัตรในกรณีอื่นๆ ทำได้เฉพาะในกรณีที่ผู้ยื่นขอจดสิทธิบัตรให้ข้อมูลเท็จ หรือไม่ยอมเปิดเผยข้อมูลสาระสำคัญเกี่ยวกับการประดิษฐ์ ซึ่งหมายความว่า จะเพิกถอนสิทธิบัตรในกรณีอื่นๆ เช่น เพื่อรักษาความปลอดภัยสาธารณะไม่ได้ ทั้งที่สามารถทำได้ในกรอบความตกลงทริปส์

1.5) ความล่าช้าในการอนุมัติสิทธิบัตร

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ ระบุให้ประเทศภาคีต้องชดเชยอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรเมื่อกระบวนการอนุมัติสิทธิบัตรล่าช้า โดยมาตรา 16.7.7 ระบุว่า *"Each Party, at the request of the patent owner, shall extend the term of a patent to compensate for unreasonable delays that occur in granting the patent. For the purposes of this paragraph, an unreasonable delay shall at least include a delay in the issuance of the patent of more than four years from the date of filing of the application with the Party, or two years after a request for examination of the application has been made, whichever is later, provided that periods attributable to actions of the patent application need not be included in the determination of such delays."*

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุว่า เมื่อมีการร้องขอจากเจ้าของสิทธิบัตร ประเทศภาคีจะต้องขยายการคุ้มครองสิทธิบัตรเพื่อชดเชยความล่าช้าอย่างไม่สมเหตุผลในกระบวนการอนุมัติสิทธิบัตร ทั้งนี้ ความล่าช้าดังกล่าวอย่างน้อยต้องรวมถึงระยะเวลาที่นานเกิน 4 ปีนับจากวันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร หรือนานเกิน 2 ปีนับจากวันที่ยื่นให้มีการตรวจสอบสิทธิบัตร ขึ้นกับว่าระยะเวลาใดนานกว่ากัน ในขณะที่ความตกลงสหรัฐฯ-ซีเรียระบุให้ชดเชยเมื่อกระบวนการอนุมัติสิทธิบัตรเป็นระยะเวลาที่นานเกิน 3 หรือ 5 ปีขึ้นกับว่าระยะเวลาใดนานกว่ากัน บทบัญญัติเรื่องการขยายอายุการคุ้มครองสิทธิบัตรนี้มีได้ปรากฏในความตกลงทริปส์แต่อย่างใด

2) ผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล (Regulated products)

การคุ้มครองผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลตามบทบัญญัติเรื่องสิทธิบัตรในความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ครอบคลุมผลิตภัณฑ์ยาและสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร โดยความตกลงอนุญาตให้มีการขยายอายุการคุ้มครองสิทธิบัตร เพื่อชดเชยกรณีที่กระบวนการอนุมัติล่าช้าดังเช่นสิทธิบัตรการประดิษฐ์ กล่าวคือ กรณีที่กระบวนการอนุมัติเพื่อวางตลาดผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลล่าช้า จะต้องขยายอายุการคุ้มครองเพื่อชดเชย นอกจากนี้ ยังมีการระบุให้มีการคุ้มครองข้อมูลที่ไม่เปิดเผยเกี่ยวกับการทดสอบประสิทธิภาพและความปลอดภัยของผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลไว้แตกต่างจากความตกลงทริปส์

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ ระบุให้ประเทศภาคีจะต้องให้การคุ้มครองข้อมูลเกี่ยวกับการทดสอบผลิตภัณฑ์ที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล ซึ่งได้แก่ ผลิตภัณฑ์ยาและสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร ในมาตรา 16.8.1 ว่า *"If a Party requires the submission of information concerning the safety and efficiency of a pharmaceutical or agricultural chemical product prior to permitting the marketing of such product, the Party shall not permit third parties not having the consent of the party providing the information to market the same or similar product on the basis of the approval granted to the party submitting such information for a period of at least five years from the date of approval for a pharmaceutical product and ten years from the date of approval for an agricultural chemical product."*

บทบัญญัตินี้ ระบุให้ผู้นับขออนุญาตวางตลาดผลิตภัณฑ์ยาหรือสารเคมีด้านการเกษตรต้องใช้ข้อมูลผลการทดสอบของตนเอง อย่างน้อยภายในเวลาที่กำหนด โดยระบุห้ามใช้ข้อมูลผู้อื่นเพื่อขออนุญาตวางตลาดผลิตภัณฑ์เดียวกันหรือคล้ายกันภายในเวลา 5 ปีสำหรับผลิตภัณฑ์ยา และ 10 ปีสำหรับสารเคมีที่ใช้ในการเกษตร นับตั้งแต่วันอนุมัติวางตลาดของผู้นับข้อมูลรายแรก

บทบัญญัตินี้ขยายการให้ความคุ้มครองข้อมูลผลการทดสอบ ตามความตกลงทริปส์มาตรา 39.3 ที่ว่า *"Members, when requiring, as a condition of approving the marketing of pharmaceutical or of agricultural chemical products which utilize new chemical entities, the submission of undisclosed test or other data, the origination of which involves a considerable effort, shall protect such data against unfair commercial use. In addition, Members shall*

protect such data against disclosure, except where necessary to protect the public, or unless steps are taken to ensure that the data are protected against unfair commercial use.”

จะเห็นว่า บทบัญญัติของความตกลงทริปส์ระบุเพียงให้การคุ้มครองข้อมูลความลับเพื่อป้องกันการนำข้อมูลไปใช้ในเชิงพาณิชย์อย่างไม่เป็นธรรม (Unfair commercial use) ยกเว้น ในกรณีที่นำข้อมูลไปใช้เพื่อสาธารณประโยชน์หรือสามารถพิสูจน์ได้ว่า มิได้นำไปใช้ในเชิงพาณิชย์อย่างไม่เป็นธรรม ความตกลงทริปส์ไม่ได้ห้ามหน่วยงานกำกับดูแลนำข้อมูลผลการทดสอบไปใช้ เพื่อพิจารณาอนุมัติวางตลาดแก่ผลิตภัณฑ์เดียวกันหรือคล้ายกันที่ได้รับการอนุมัติแล้ว ขณะที่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ห้ามการใช้ข้อมูลในลักษณะดังกล่าว นอกจากนี้ การระบุว่าจะต้องไม่เปิดเผยข้อมูลในความตกลงทริปส์ใช้คำว่า “undisclosed test or other data” ขณะที่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ใช้คำว่า “information” ซึ่งจะเห็นว่า ขอบเขตของคำว่า “information” ในความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์มีความหมายที่กว้างกว่าคำว่า “undisclosed test or other data” ในความตกลงทริปส์

3) ลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง

การคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศภาคียอมรับบทบัญญัติของความตกลงระหว่างประเทศเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียง 3 ฉบับ ได้แก่ Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite (1974), WIPO Copyright Treaty (1996) และ WIPO Performances and Phonograms Treaty (1996) โดยความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศภาคีเข้าร่วมความตกลงทั้งสามฉบับนี้ภายใน 1 ปี นับจากวันที่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์มีผลบังคับใช้⁸⁰ ซึ่งบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิข้างเคียงที่เพิ่มเติมและแตกต่างไปจากบทบัญญัติในความตกลงทริปส์ สรุปได้ดังนี้

3.1) ขอบเขตของความคุ้มครอง

ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ มีบทบัญญัติเรื่องลิขสิทธิ์เพิ่มเติมในเรื่องการคุ้มครองมาตรการทางเทคโนโลยี (Technological measures) เช่น การเข้ารหัสข้อมูลเพื่อป้องกันการละเมิดลิขสิทธิ์ และให้การคุ้มครองสารสนเทศที่ใช้ในการบริหารสิทธิ (right management information) โดยที่ความตกลงทริปส์ยังไม่มีบทบัญญัติในการคุ้มครองเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ยังขยายอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์และขยายการคุ้มครองของสิทธิในการทำซ้ำ สิทธิในการเผยแพร่งานสู่สาธารณชน โดยมีรายละเอียดมากกว่าในความตกลงทริปส์และอนุสัญญากรุงเบิร์น

⁸⁰ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.10.1

3.2) สิทธิในการทำซ้ำ

ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุเรื่องสิทธิในการทำซ้ำงานลิขสิทธิ์คอมพิวเตอร์ไว้ในมาตรา 16.4.1 ว่า "Each Party shall provide that authors, performers, and producers of phonograms and their successors in interest have the right to authorize or prohibit all reproductions, in any manner or form, permanent or temporary (including temporary storage in electronic form)."

บทบัญญัตินี้สอดคล้องกับอนุสัญญากรุงเบิร์นที่ให้สิทธิแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการทำซ้ำงานอันมีลิขสิทธิ์ของตนในทุกรูปแบบและทุกลักษณะ (in any manner or form) และระบุสอดคล้องกับมาตรา 1.4 ของ WIPO Copyright Treaty ที่ว่า สิทธิการทำซ้ำในงานอันมีลิขสิทธิ์ที่ระบุตามอนุสัญญากรุงเบิร์นนั้นให้รวมถึงงานดิจิทัลและงานลิขสิทธิ์ที่อยู่ในรูปดิจิทัลด้วย หมายความว่า ประเทศภาคีจะต้องให้การคุ้มครองสิทธิในการทำซ้ำงานลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวกับดิจิทัลทุกรูปแบบ รวมถึงการทำซ้ำชั่วคราว (temporary copy) งานลิขสิทธิ์ในคอมพิวเตอร์ เช่น การอ่านข้อมูลเข้าในหน่วยความจำ (RAM) ของคอมพิวเตอร์ การคัดลอกข้อมูลมาเก็บไว้ในเครื่องแม่ข่ายของตนชั่วคราว เป็นต้น ซึ่งเป็นการให้การคุ้มครองแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในงานคอมพิวเตอร์เกินกว่าที่ระบุในความตกลงทริปส์

3.3) สิทธิในการเผยแพร่ผลงานสู่สาธารณชน

ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ห้ามเผยแพร่งานบนสื่ออินเทอร์เน็ตโดยไม่ได้รับการอนุญาต โดยความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศภาคีต้องไม่อนุญาตให้มีการเผยแพร่สัญญาณโทรทัศน์บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต โดยปราศจากการอนุญาตโดยเจ้าของลิขสิทธิ์⁸¹ ซึ่งไม่ปรากฏในความตกลงทริปส์แต่อย่างใด

3.4) อายุแห่งการคุ้มครอง

ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ทุกฉบับ ระบุให้อายุแห่งการคุ้มครองลิขสิทธิ์ให้มีตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์ผลงานและมีต่อไปอีก 70 ปีหลังจากผู้สร้างสรรค์เสียชีวิต ขณะที่ความตกลงทริปส์ให้มีการคุ้มครองลิขสิทธิ์ตลอดอายุของผู้สร้างสรรค์และมีต่อไปอีก 50 ปีนับจากวันที่ผู้สร้างสรรค์เสียชีวิต จะเห็นว่า ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ได้กำหนดอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์ที่ยาวนานกว่าที่ระบุในความตกลงทริปส์

4) การคุ้มครองสัญญาณดาวเทียม (Satellite signals)

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศสมาชิกเข้าร่วมเป็นภาคี Convention Relating to the Distribution of Programme-Carrying Signals Transmitted by Satellite (1974) ซึ่งเป็นความตกลงคุ้มครองรายการที่แพร่ภาพผ่านสัญญาณดาวเทียมหรือเรียกว่า Brussels Convention

⁸¹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.4.2

ภายใน 1 ปีหลังจากความตกลงมีผลบังคับใช้⁸² ในขณะที่ความตกลงสหรัฐ-ชิลีระบุให้เข้าร่วมความตกลงดังกล่าวภายใน 5 ปีหลังจากความตกลงมีผลบังคับใช้⁸³ ผลของการเข้าร่วมใน Brussels Convention ทำให้ประเทศภาคีต้องคุ้มครองการเผยแพร่สัญญาณผ่านดาวเทียมที่มีการเข้ารหัสไว้ โดยต้องมีมาตรการทั้งทางแพ่งและกฎหมายอาญาเพื่อป้องกันการละเมิดสัญญาณดาวเทียมอย่างจงใจ บทบัญญัตินี้ไม่ปรากฏในความตกลงทริปส์

5) ชื่อโดเมนในอินเทอร์เน็ต (Domain names on the Internet)

ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐ-สิงคโปร์ ระบุให้ประเทศภาคีประเทศภาคีจะต้องเข้าร่วมใน Government Advisory Committee of ICANN (the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers) และพยายามบริหารจัดการจัดการชื่อโดเมนภายใต้ระบบชื่อโดเมนสูงสุดของประเทศ (Country code Top Level Domain : ccTLD) อย่างมีความรับผิดชอบ นอกจากนี้ ประเทศภาคีจะต้องให้ผู้ที่จดทะเบียนชื่อโดเมนบนอินเทอร์เน็ตภายใต้ ccTLD ใช้กระบวนการระงับข้อพิพาทของ ICANN UDRP (ICANN Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy) เพื่อระงับข้อพิพาทกรณีที่ชื่อโดเมนที่จดทะเบียนเหมือนหรือคล้ายกับเครื่องหมายการค้า⁸⁴ บทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับชื่อโดเมนนี้ไม่ปรากฏในความตกลงทริปส์

6) เครื่องหมายการค้า (Trademarks)

6.1) ลักษณะเครื่องหมายการค้าที่ได้รับการคุ้มครอง

ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐ ให้คุ้มครองเครื่องหมายการค้าและเครื่องหมายบริการ ตลอดจนครอบคลุมไปถึงเครื่องหมายร่วม (Collective marks) และเครื่องหมายรับรอง (Certification marks) โดยความตกลงสหรัฐ-สิงคโปร์ให้การคุ้มครองเครื่องหมายการค้าที่คล้ายในความตกลงสหรัฐ-ชิลี⁸⁵ แต่มิได้ระบุให้คุ้มครองเครื่องหมายเสียง (sound marks) อย่างชัดเจนเช่นกรณีความตกลงการค้าเสรีสหรัฐ-ชิลี เพียงแต่กำหนดให้ประเทศภาคีต้องไม่จำกัดสิทธิในการจดทะเบียนเฉพาะเครื่องหมายที่มองเห็นได้ด้วยตาเท่านั้น ซึ่งเท่ากับว่า ต้องให้มีการจดทะเบียนเครื่องหมายเสียงนั่นเอง การขยายการคุ้มครองเครื่องหมายการค้าที่จดทะเบียนไปยังสิ่งที่ไม่สามารถสัมผัสได้ด้วยตาตามความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐ นี้ เป็นเรื่องที่ไม่ไกลกว่าความตกลงทริปส์ เนื่องจากความตกลงทริปส์ ระบุเพียงว่า ประเทศภาคีสามารถกำหนดเงื่อนไขการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าโดยถือเอาเครื่องหมายที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา⁸⁶ โดยมีได้กำหนดให้ถือเอากลิ่นและเสียงเป็นเงื่อนไขในการจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าแต่อย่างใด

⁸² U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.10.1

⁸³ U.S.-Chile Free Trade Agreement, Art 17.12

⁸⁴ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.3

⁸⁵ U.S.-Chile Free Trade Agreement, Art 17..2.1

⁸⁶ TRIPS Agreement 15.1

6.2) ข้อกำหนดพิเศษในการใช้เครื่องหมายการค้า

ความตกลงทริปส์มีการระบุว่าการใช้เครื่องหมายการค้าจะต้องไม่ถูกกีดขวางอย่างไม่สมเหตุสมผลด้วยข้อกำหนดพิเศษ เช่น ข้อกำหนดให้ใช้เครื่องหมายในลักษณะที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อความสามารถในการจำแนกเครื่องหมายการค้าของกิจการหนึ่งออกจากเครื่องหมายการค้าอีกกิจการหนึ่ง⁸⁷ แต่ความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ไปไกลกว่านั้นจากการระบุว่า ข้อกำหนดในการใช้ชื่อสามัญของสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ เช่น ข้อกำหนดเกี่ยวกับขนาดของเครื่องหมาย การวางตำแหน่งเครื่องหมาย หรือรูปแบบของเครื่องหมาย จะต้องไม่ไปขัดขวางการใช้เครื่องหมายการค้าอย่างมีประสิทธิภาพ ตามมาตรา 16.2.6: *Pursuant to Article 20 of the TRIPS Agreement, each Party shall ensure that its provisions mandating the use of the term customary in common language as the common name for a product including, inter alia, requirements concerning the relative size, placement, or style of use of the trademark in relation to the common name, do not impair the use or effectiveness of a trademark used in relation to such product.*

7) การบังคับใช้กฎหมาย (Enforcement of Intellectual Property Rights)

การบังคับใช้กฎหมายในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ มีโครงสร้างของบทบัญญัติตามความตกลงทริปส์⁸⁸ โดยมีบทบัญญัติเรื่องพันธกรณีทั่วไป กระบวนการทางแพ่งและกระบวนการทางปกครอง มาตรการชั่วคราว มาตรการ ณ จุดผ่านแดนและกระบวนการทางอาญา อย่างไรก็ตาม ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ มิได้เปิดช่องให้ประเทศภาคีสามารถเลือกแนวทางในการบังคับใช้กฎหมายได้อย่างอิสระดังเช่นที่ระบุในความตกลงทริปส์ ซึ่งอนุญาตให้ประเทศภาคีสมาชิกสามารถเลือกใช้กระบวนการทางกฎหมายที่เหมาะสมในการดำเนินการเกี่ยวกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาในประเทศตนได้

มาตรา 1.1 ของความตกลงทริปส์ระบุว่า “Member shall give effect to the provisions of this Agreement. Members may, but shall not be obliged to, implement in their law more extensive protection than is required by this Agreement, provided that such protection does not contravene the provisions of this Agreement. Members shall be free to determine the appropriate method of implementing the provisions of this Agreement within their own legal system and practice.”

เนื่องจากประเทศต่างๆ มีระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ จึงได้ระบุให้ประเทศภาคีจะต้องมีการเปิดเผยการบังคับใช้กฎหมายของตนแก่สาธารณชน ทั้งที่เป็นกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ กระบวนการดำเนินปกครองตลอดจนการตัดสินของศาลในเรื่องการบังคับ

⁸⁷ TRIPS Agreement, Art 20

⁸⁸ Pedro Roffe, “Bilateral agreements and a TRIPS-plus world: the Chile-USA Free Trade Agreement,” TRIPS Issues Papers 4 : p.42

ใช้กฎหมาย ทั้งนี้จะต้องเผยแพร่กฎระเบียบต่างๆ ในภาษาประจำชาติของตน แต่อนุโลมให้ประเทศภาคีไม่ต้องเปิดเผยข้อมูลความลับที่จะก่อให้เกิดความเสียหายต่อผลประโยชน์อันชอบธรรมของภาคธุรกิจ และไม่บังคับให้ต้องเปิดเผยข้อมูลที่จะก่อความเสียหายต่อผลประโยชน์สาธารณะหรือเป็นอุปสรรคต่อการบังคับใช้กฎหมาย⁸⁹

ในกระบวนการทางแพ่ง⁹⁰ ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ กำหนดให้ผู้ละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาต้องจ่ายค่าเสียหายแก่ผู้ทรงสิทธิ โดยค่าเสียหายนั้นจะรวมถึงผลกำไรที่ได้จากการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาและสามารถประเมินค่าความเสียหายจากการประมาณการ (Pre-established damages) ได้ โดยอาจคิดจากราคาขายปลีกของสินค้าที่มีการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญา ซึ่งการชดเชยค่าเสียหายจากการละเมิดนี้ ในความตกลงทริบส์ระบุไว้เพียงว่าค่าเสียหายจากการละเมิดอาจคิดจากค่าเสียหายประมาณการได้ในกรณีที่เหมาะสม ทั้งนี้แล้วแต่ดุลพินิจของศาล⁹¹

ทางด้านกระบวนการทางอาญา ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุว่า มาตรา 16.9.21: Each Party shall provide criminal procedures and penalties to be applied at least in cases of willful trademark counterfeiting or copyright or related rights piracy on a commercial scale. Willful copyright or related rights piracy on commercial scale includes (i) significant willful infringements of copyright or related rights that have no direct or indirect motivation of financial gain, as well as (ii) willful infringements for purposes of commercial advantage or financial gain.

ประเทศภาคีความตกลงการค้าเสรีสหรัฐฯ-สิงคโปร์ ต้องมีมาตรการป้องปรามการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาโดยเฉพาะการปลอมแปลงเครื่องหมายการค้าและสินค้าละเมิดลิขสิทธิ์ โดยการละเมิดนั้นจะต้องเป็นไปอย่างจงใจ และทำในปริมาณมากเพื่อประโยชน์ทางการค้า (Commercial scale) ซึ่งความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ และความตกลงทริบส์ระบุไว้คล้ายกัน อย่างไรก็ตาม ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ได้พยายามที่จะกำหนดนิยามของการละเมิดทรัพย์สินทางปัญญาในปริมาณที่มากเพื่อประโยชน์ทางการค้า ให้ครอบคลุมถึงการละเมิดที่ทำให้ได้รับผลตอบแทนทางการเงิน (Financial gain) และการละเมิดที่มีจุดประสงค์ให้มีความได้เปรียบทางการค้าของผู้ละเมิด (commercial advantage) โดยมีได้ระบุว่าการละเมิดในปริมาณเท่าใดจึงจะถือว่ามีความผิด ซึ่งสามารถตีความได้กว้าง

โดยสรุป ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ มีบทบัญญัติการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดกว่าความตกลงทริบส์ซึ่งเป็นความตกลงที่กำหนดมาตรฐานขั้นต่ำในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของประเทศสมาชิกองค์การการค้าโลก ความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ มีการบังคับใช้กฎหมายเกี่ยวกับทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวด และมีการระบุบทบัญญัติทรัพย์สินทางปัญญา

⁸⁹ U.S.-Singapore Free Trade Agreement, Art 16.9.2

⁹⁰ อ้างแล้ว Pedro Roffe, pp.43-44

⁹¹ TRIPS Agreement, Art 45.2

ประเภทต่างๆ เพิ่มเติมจากความตกลงทริพส์หลายประการ โดยเฉพาะบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิบัตร ลิขสิทธิ์และเครื่องหมายการค้า

5.5 ผลกระทบของข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาต่อประเทศไทย

การยอมรับข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ จะทำให้ประเทศไทยต้องยกระดับมาตรฐานการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาให้สูงขึ้นในระดับที่ทัดเทียมกับสหรัฐฯ ซึ่งน่าจะมีผลทำให้ระบบการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาของไทยมีมาตรฐานสูงเกินกว่าระดับการพัฒนาประเทศ ผลที่จะตามมาก็คือ รัฐบาลไทยจะขาดความยืดหยุ่นในการกำหนดนโยบายด้านทรัพย์สินทางปัญญาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา (เช่น การจัดหาตำราเรียน หรือโปรแกรมคอมพิวเตอร์ราคาถูกแก่สถาบันการศึกษา) นโยบายสาธารณสุข (เช่น การจัดหาการรักษาโรคราคาถูกแก่ผู้ป่วย) ตลอดจนนโยบายเกษตร (เช่น การเข้าถึงเมล็ดพันธุ์พืชของเกษตรกร) เป็นต้น

ในส่วนนี้ คณะผู้วิจัยจะวิเคราะห์ผลกระทบของข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ โดยจะเสนอผลกระทบด้านต่างๆ โดยรวมต่อประเทศไทย และผลกระทบต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมโดยเฉพาะ

5.5.1 ผลกระทบโดยรวมต่อประเทศไทย

ภาคการผลิต

การที่สหรัฐฯ ต้องการให้ประเทศคู่ภาคีเข้าร่วมอนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) ซึ่งเป็นอนุสัญญาที่ทำให้เกิดการคุ้มครองสิทธิบัตรในทุกประเทศที่เป็นสมาชิก โดยการยื่นจดสิทธิบัตรเพียงครั้งเดียว การเข้าร่วมในอนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จะทำให้ในอนาคตผู้ประกอบการไทยขาดโอกาสในการใช้สิทธิบัตรที่อยู่ในคลังสิทธิบัตรต่างประเทศซึ่งไม่ได้จดทะเบียนในประเทศไทยกว่าร้อยละ 99.95 ของสิทธิบัตรที่มีการยื่นจดทะเบียนในต่างประเทศทั้งหมด โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย เพราะจะมีการประดิษฐ์จำนวนมากขึ้นที่เข้ามาจดทะเบียนในประเทศไทย ผู้ที่ต้องการใช้สิทธิบัตรเหล่านั้นจะต้องขออนุญาตและจ่ายค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิ นอกจากนี้การที่ข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ กำหนดให้มีการบังคับใช้สิทธิ (Compulsory licensing) ได้เฉพาะโดยหน่วยงานรัฐและหน่วยงานที่ได้รับอนุญาตจากรัฐเท่านั้น จะปิดกั้นโอกาสของคนไทยในการได้ประโยชน์จากการประดิษฐ์ที่จดสิทธิบัตรแต่ไม่มีการใช้งานจริงในประเทศไทย

ภาคเกษตรและอาหาร

การทำข้อตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ กำหนดให้ประเทศภาคีเข้าร่วมในอนุสัญญาอุปอฟว่าด้วยการคุ้มครองพันธุ์พืช (UPOV Convention 1991) ซึ่งให้ความคุ้มครองพันธุ์พืชเฉพาะที่เป็นพันธุ์พืชใหม่เท่านั้น จะทำให้ประเทศภาคีไม่สามารถคุ้มครองพันธุ์พืชพื้นเมืองและไม่สามารถอ้างว่าพันธุ์พืชพื้นเมืองและสารพันธุกรรมพืชเป็นของตนได้ นอกจากนี้อนุสัญญาอุปอฟ ปี ค.ศ.1991 ยังให้ผู้ทรงสิทธิมีสิทธิผูกขาดเหนือผลผลิตของพืช เช่น ผล เมล็ด ใบ ลำต้นและทุกส่วนของพืชอีกด้วย หมายความว่า เกษตรกรไม่อาจเก็บผลผลิตของพืชเพื่อเพาะปลูกในฤดูกาลต่อไปได้

ข้อตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ กำหนดให้ประเทศภาคีต้องจดสิทธิบัตรแก่การประดิษฐ์ตาม มาตรา 27.3(b) หมายความว่า ประเทศภาคีจะต้องให้ความคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ทุกประเภท รวมถึงพืชและสัตว์ รวมถึงการตัดต่อพันธุกรรมพืชและสัตว์ด้วย ผลกระทบต่อประเทศไทยก็คือ เกษตรกรไทยอาจมีต้นทุนการใช้ทรัพยากรพืชและสัตว์เพราะเกิดการผูกขาดการประดิษฐ์โดยสิทธิบัตร

สาธารณสุข

การคุ้มครองสิทธิบัตรในผลิตภัณฑ์ยาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ จะมีผลในการจำกัดสิทธิในการบังคับใช้สิทธิโดยมิได้รับความยินยอมจากผู้ทรงสิทธิไว้เฉพาะการใช้โดยรัฐบาล หรือหน่วยงานที่ได้รับอนุญาตจากรัฐบาลเท่านั้น ซึ่งขัดแย้งกับปฏิญญาโดฮาว่าด้วยความตกลงทริพส์และการสาธารณสุข (Doha Declaration on TRIPS and Public Health) ที่อนุญาตให้ประเทศภาคีที่ขาดแคลนหรือไม่สามารถผลิตยาขึ้นเองได้ สามารถใช้มาตรการบังคับใช้สิทธิได้ตามสมควร ดังนั้นการจำกัดสิทธิในการเข้าถึงยาโดยการจำกัดให้มีการบังคับใช้สิทธิโดยรัฐเท่านั้นน่าจะส่งผลให้ประเทศไทยมีต้นทุนในการเข้าถึงยาเพิ่มขึ้น

การศึกษา

การยอมรับข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐฯ จะเพิ่มต้นทุนในการศึกษาและวิจัย เช่น การขยายความคุ้มครองลิขสิทธิ์เป็น 70 ปีหลังจากผู้สร้างสรรค์เสียชีวิต จะเป็นการเป็นการเพิ่มการผูกขาดการใช้งานอันมีลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ออกไป การนำงานอันมีลิขสิทธิ์มาใช้เพื่อการศึกษาและการวิจัยจะต้องเสียค่าลิขสิทธิ์ให้แก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ซึ่งทำให้เกิดอุปสรรคในด้านการศึกษาและวิจัย ตลอดจนไปเพิ่มภาระแก่ห้องสมุดในการบริการประชาชน

เทคโนโลยีสารสนเทศ

การคุ้มครองลิขสิทธิ์ในงานในรูปดิจิทัลจะเพิ่มต้นทุนในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศแก่ผู้บริโภคซอฟต์แวร์ เช่น การที่บริษัทซอฟต์แวร์ไทยจะผลิตโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพื่อใช้งานเฉพาะด้านแก่ลูกค้า จะต้องมีการใช้งานจากโปรแกรมคอมพิวเตอร์ที่มีลิขสิทธิ์ ดังนั้น ในการนำงานที่มีลิขสิทธิ์มาใช้จะต้องเสียค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ทำให้ต้นทุนการผลิตโปรแกรมคอมพิวเตอร์เพิ่มขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้การขยายความคุ้มครองเทคโนโลยีสารสนเทศด้วยสิทธิบัตรในวิธีการ

ดำเนินธุรกิจ (business method patent) จะเป็นการผูกขาดช่องทางการดำเนินธุรกิจ ผู้ประกอบการไทยอาจสูญเสียโอกาสทำธุรกิจจากการคุ้มครองดังกล่าวได้

5.5.2 ผลต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม

ตัดโอกาสของผู้ประกอบการในการใช้สิทธิบัตรต่างประเทศ

การที่ความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศภาคีต้องยอมรับอนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) นั้น จะลดโอกาสใช้ประโยชน์โดยไม่เสียค่าสิทธิบัตรของผู้ประกอบการ ทั้งนี้ เนื่องจากการยื่นจดสิทธิบัตรของประเทศภาคีของอนุสัญญานี้เพียงครั้งเดียว อาจได้รับการคุ้มครองจากทุกประเทศที่เป็นภาคี หากผู้ประกอบการต้องการใช้สิทธิบัตรของผู้ทรงสิทธิที่เป็นคนในชาติภาคี อนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร จะต้องขออนุญาตและต้องเสียค่าตอบแทนแก่ผู้ทรงสิทธิ ดังนั้น การยอมรับอนุสัญญาดังกล่าว จะทำให้เกิดต้นทุนในการใช้สิทธิบัตรของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยเพิ่มขึ้น

ต้นทุนการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศสูงขึ้น

การที่สหรัฐฯ มีการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่มีขอบเขตกว้างกว่าความตกลงทริปส์ โดยเฉพาะการพยายามขยายการคุ้มครองไปยังสินค้าดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ ซึ่งการคุ้มครองจะทำให้ผู้ทรงสิทธิได้รับสิทธิผูกขาดในการกระทำการใดๆ กับผลงานของตน รวมถึงการอนุญาตให้บุคคลอื่นใช้ประโยชน์จากงานนั้น ซึ่งผู้ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ดังกล่าว จะต้องขออนุญาตและต้องมีการเสียค่าลิขสิทธิ์แก่ผู้ทรงสิทธิ ค่าตอบแทนการใช้ลิขสิทธิ์นี้เองจะไปเพิ่มต้นทุนของผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในธุรกิจ เนื่องจากสินค้าดิจิทัลและเทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ ได้รับการคุ้มครองโดยความตกลงการค้าเสรีระหว่างไทยกับสหรัฐฯ

5.6 ข้อเสนอนะในการเจรจา

สหรัฐฯ นำข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามาเจรจากับประเทศคู่ค้าทุกประเทศ โดยมีกรอบการเจรจาของตนอยู่ หลักการของข้อตกลงเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาของสหรัฐฯ คือ ต้องการให้ประเทศคู่ค้าให้ความคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวด และพยายามขยายขอบเขตการคุ้มครองในสาขาเทคโนโลยีที่กว้างกว่าที่บัญญัติไว้ในความตกลงทริปส์ ดังนั้นการมีระดับความคุ้มครองที่สูงขึ้น ย่อมส่งผลต่อต้นทุนในการใช้ทรัพย์สินทางปัญญาเพิ่มขึ้น นอกจากนี้การมีข้อตกลงหลายประการที่แตกต่างไปจากความตกลงทริปส์ อาจส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของไทยในด้านต่างๆ เช่น ด้านการผลิต การศึกษา สาธารณสุข ตลอดจนการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่เข้มงวดเกินไปอาจเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงเทคโนโลยีของประเทศกำลังพัฒนาอย่างไทย

คณะผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะทางและข้อเสนอแนะการเจรจาการค้าเสรีในข้อตกลงเกี่ยวกับสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญากับสหรัฐฯ โดยเสนอเป็นแนวทางการเจรจาและข้อเสนอแนะในการเจรจาไว้ดังต่อไปนี้

1) แนวทางการเจรจา

- ควรชี้ให้เห็นว่า ข้อตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ขัดกับหลักความสมดุลในการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา มีผลเสียต่อสังคมมากกว่าผลดี
- ควรชี้ให้เห็นว่า ข้อตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ ขัดกับเป้าหมายในการพัฒนาประเทศของไทย โดยชี้ว่าระดับของการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาขึ้นอยู่กับระดับการพัฒนา ดังนั้นการที่ประเทศไทยยังเป็นประเทศกำลังพัฒนาจึงน่าจะมีระดับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาที่ต่ำกว่าประเทศพัฒนาแล้วอย่างสหรัฐฯ

2) ข้อเสนอแนะในการเจรจา

ในกรณีที่ต้องยอมรับเงื่อนไขส่วนใหญ่ในความตกลงว่าด้วยทรัพย์สินทางปัญญาในความตกลงการค้าเสรีของสหรัฐฯ รัฐบาลไทยควร

- ยืดเวลาในการปฏิบัติตามข้อตกลงออกไป เช่น ในความตกลงสหรัฐฯ-สิงคโปร์ระบุให้ประเทศภาคีเข้าเป็นภาคีความตกลงระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาตามมาตรา 16.1.2(a) ภายในเวลา 6-12 เดือน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่กระชั้นชิดเกินไปสำหรับไทย ดังนั้นควรเจรจาให้มีเวลาปฏิบัติตามพันธกรณีอย่างน้อย 10 ปีขึ้นไป นับจากวันที่ความตกลงการค้าเสรีไทย-สหรัฐฯ มีผลบังคับใช้
- ต่อบรองให้ประเทศไทยยังไม่ต้องเป็นภาคีของ UPOV Convention (1991) ซึ่งเป็นความตกลงที่มีมาตรฐานในการคุ้มครองพันธุ์พืชสูงเกินกว่าที่เกษตรกรรายย่อยส่วนใหญ่ของไทยจะได้รับประโยชน์ เช่น อาจต่อบรองให้สามารถใช้ UPOV Convention (1978) แทน เนื่องจาก UPOV Convention (1978) เป็นต้นแบบในการร่างกฎหมายการคุ้มครองพันธุ์พืชของไทยอยู่แล้ว ดังนั้นการอนุวัติตาม UPOV Convention (1978) จะทำได้ง่ายกว่า UPOV Convention (1991)
- ต่อบรองให้ประเทศไทยยังไม่ต้องเป็นภาคีอนุสัญญาความร่วมมือด้านสิทธิบัตร (PCT) เนื่องจากจะลดโอกาสในอนาคตในการใช้สิทธิบัตรต่างประเทศจำนวนมากโดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย
- ไม่ควรขยายอายุการคุ้มครองลิขสิทธิ์และสิทธิบัตรให้นานเกินไปกว่าปัจจุบัน เนื่องจากจะเป็นการขยายสิทธิผูกขาดของผู้ทรงสิทธิออกไปเกินกว่าระดับที่เกิดความเหมาะสม

- ไม่ควรขยายการคุ้มครองสิทธิบัตรการประดิษฐ์ไปเกินกว่าสาขาที่ระบุในความตกลงทริปส์
- ไม่รับบทบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการเข้าสู่ตลาดยาและสารเคมีที่ใช้ในการเกษตรของผู้ประกอบการรายใหม่ เช่น การขยายเวลาการคุ้มครองสิทธิบัตรกรณีกระบวนการอนุมัติมีความล่าช้า หากความล่าช้าดังกล่าวไม่ได้เกิดจากการเลือกปฏิบัติต่อผู้ยื่นจดสิทธิบัตรของสหรัฐฯ และไม่ควรรยอมรับข้อห้ามไม่ให้ผู้ประกอบการรายใหม่ใช้ข้อมูลผลการทดสอบยาของผู้ทรงสิทธิบัตรที่ยื่นขออนุญาตวางตลาดก่อน เป็นต้น
- พยายามปรับปรุงและบังคับใช้กฎหมายแข่งขันทางการค้าให้มีประสิทธิภาพ เนื่องจากการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญาเป็นการให้สิทธิผูกขาดแก่ผู้ทรงสิทธิ ซึ่งต้องมีกลไกในการควบคุมพฤติกรรมด้วยกฎหมายแข่งขันทางการค้า

3) ข้อเสนอแนะต่อผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมไทย

- ส่งเสริมให้ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมของไทยจดสิทธิบัตรและเครื่องหมายการค้า เพื่อให้ได้รับการคุ้มครองทางกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และไม่เสียประโยชน์ให้แก่บุคคลอื่นที่ฉ้อฉลการประดิษฐ์หรือเครื่องหมายการค้าของตนไปใช้ นอกจากนี้ยังจะทำให้ผู้ประกอบการที่เป็นผู้ทรงสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญามีสิทธิโดยชอบที่จะได้รับค่าตอบแทนจากการใช้สิทธิอีกทางหนึ่งด้วย
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (สสว.) ควรร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมทรัพย์สินทางปัญญาในการให้ความรู้เรื่องกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา ทั้งเรื่องการจัดสิทธิบัตร การจดทะเบียนเครื่องหมายการค้า และสิทธิในทรัพย์สินทางปัญญาอื่นๆ ตลอดจนส่งเสริมให้ผู้ประกอบการที่ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ มีซอฟต์แวร์ที่มีคุณภาพดีและราคาถูก เช่น ซอฟต์แวร์ที่เรียกว่า "โอเพนซอร์ส" (open source software)